

Verbetering aansluiting VSO Heliomare Onderwijs en het Nova College (MBO)

Project AVM – Aansluiting VSO en MBO



Nienke Oosting

Chris van Ommeren

Hans Schuman

Inhoudsopgave

<i>Inhoudsopgave</i>	2
<i>Samenvatting</i>	5
Het doel van het project.	5
Te ondernemen acties.	6
Intake	7
Ondersteuningslijnen	7
Beroepsvereisten	8
Aanbeveling algemeen:	8
<i>Voorwoord</i>	9
<i>Inleiding</i>	11
Probleemstelling	12
Transitie naar het vervolgonderwijs.	15
Doelstellingen:	15
Het werken met competenties.....	16
Competentiegericht onderwijs in het MBO	17
De implicaties voor het VSO van Heliomare onderwijs	17
Het competentieprofiel voor het opleidingsdomein Techniek en Informatica.....	18
<i>Zicht krijgen op competenties</i>	19
Het competentieprofiel van het opleidingsdomein Techniek en Informatica	19
De ‘Heliomare competenties’	23
<i>Vergelijking SHL competenties en ‘Heliomare competenties’</i>	24
<i>Onderzoek onder oud-leerlingen en ambulant begeleiders</i>	29
Inleiding.....	29
Respondenten.....	29
Gebruikt instrument.....	29
Uitkomsten	29
Voorbereiding op de transitie van VSO naar MBO	30
Het eerste jaar van de opleiding.....	31
Voorlichting over competentiegericht onderwijs vanuit het VSO	33
De ambulant begeleiders	34
Samenvatting van aanbevelingen uit eerdere onderzoeken binnen Heliomare onderwijs	37
<i>De ontwikkeling van een onderwijsprogramma en ondersteunende activiteiten voor het verwerven en toetsen van competenties</i>	38

Inleiding.....	38
Transitie centraal	38
Prestaties en Onderzoeksvragen (het POV programma)	40
Opzet POV Onderbouw VSO BL-TL-HAVO.....	40
Leerlijnen van de onderbouw BL/TL/Havo	41
Tijdsbesteding van POV	41
Leerlingeninbreng	41
Rol van de docent	42
Meting van de competenties tijdens de POV opdrachten en portfoliogesprekken	42
POV in de bovenbouw	42
POV uren in de bovenbouw TL- HAVO.....	43
Evaluatie POV en het leveren van maatwerk	44
Intersectorale programma basis- en kaderberoepsgerichte leerweg	45
Inleiding	45
Inhoud van het programma intersectoraal werken.....	45
Competentiemeter in de BL.....	46
De inbreng van de leerling	46
Docentenrol	46
Loopbaanontwikkeling en –begeleiding (LOB)	46
Het portfolio	47
Het portfoliogesprek.....	48
Individuele Transitiegesprekken	49
Visie.....	49
Principes.....	49
Wat is een ITP?	49
Het ITP gesprek	50
Doel.....	50
Frequentie.....	50
<i>De opbrengsten van het project</i>	<i>51</i>
Inleiding.....	51
Het gebruik van competenties	51
Het onderzoek onder oud-leerlingen en ambulante begeleiders	51
Het werken aan en met competenties	53
Het POV programma	53
Het intersectorale programma	54
Vernieuwingen in de loopbaanontwikkeling en –begeleiding.....	54
De invoering van individuele transitiegesprekken.....	54
<i>Conclusies.....</i>	<i>55</i>
<i>Aanbevelingen.....</i>	<i>56</i>
Voor het schooljaar 2012- 2013	56
Inzicht en acties	56
Intake	56
Ondersteuningslijnen.....	57

Beroepsvereisten	57
Literatuur	58
Bijlage 1 Project aanvraag VSO Heliomare Onderwijs- NOVA College MBO.....	59
Bijlage2 Analyse meesterstukken	62
Bijlage 3 Voorbeeld Portfoliogesprekken onderbouw TL (eerste klas).....	64

Samenvatting

Het doel van het project.

Het verhogen van de kansen op een succesvolle overgang van leerlingen vanuit het VSO naar het MBO en het verhogen van de slagingskans in de gekozen opleiding.

Dit doel valt uiteen in een aantal werkdoelen:

1. Het gezamenlijk opstellen van het competentieprofiel per opleiding.
2. De ontwikkeling van een onderwijsprogramma voor het trainen en toetsen van deze competenties.
3. Het presenteren van bewezen competenties in een portfolio op memory-stick.
4. Het testen van deze informatieoverdracht met de intakers van het MBO.
5. Het toepassen (implementeren) van het portfolio bij de intake voor het schooljaar 2011-2012.

Om tot de uitwerking van de pilot te komen hebben docenten van de VSO-afdeling van Heliomare onderwijs en van het Nova-College afdeling Techniek en Informatica meegewerkt. Zij hebben een vergelijking en afstemming van de gehanteerde competenties op beide scholen gemaakt. Verder hebben de managers van de beide organisaties hun inbreng gegeven. Ook de visie van de lector heeft zijn plek in het rapport gekregen.

18 leerlingen (1^e en 2^e jaars leerling van het MBO, afkomstig van het VSO van Heliomare onderwijs) hebben hun ervaringen met de voorbereiding, de overgang en ervaringen met betrekking tot de door het MBO gevraagde competenties door middel van een vragenlijst (= enquête) beschreven.

Aan het onderzoek zijn uitwerkingen van de ontwikkeling van een onderwijsprogramma in het perspectief van het verwerven en toetsen van de competenties toegevoegd en de



Bijeenkomst VSO-MBO-lectoratamedewerkers.

ontwikkeling naar portfoliogesprekken en individuele transitiegesprekken opgenomen. Tijdens de looptijd van de pilot kan geconstateerd worden dat de dialoog tussen beide scholen op gang is gekomen, dat de deur naar beide kanten open staat. Men is elkaars taal gaan spreken en er is sprake van begrip van-

en voor elkaars context.

Het eerste werkdoel is uitgewerkt in een analyse van de competenties zoals die worden gehanteerd door het VSO en door het MBO (zie pagina 12 e.v.).

Het tweede werkdoel wordt geconcretiseerd door aanbevelingen om de voorbereiding van de gevraagde competenties op te nemen in het curriculum van het VSO (zie pagina 50 e.v.).

Het derde werkdoel wordt vormgegeven in de ontwikkeling van Individuele Transitie Plannen (ITP's). Onderdeel daarvan vormt de ontwikkeling van (digitale) portfolio's. Een voorzichtig begin is gemaakt waarbij leerlingen hun werk verzamelen en presenteren en een werkgroep is hard aan het werk om een digitale portfolio te ontwikkelen voor alle leerlingen. De vormgeving is nu nog niet op memorystick beschikbaar, maar zal zeker in de komende jaren een digitale vormgeving krijgen die benut kan worden in de intakegesprekken (zie pagina 43 e.v.)

Het vierde werkdoel zal in de toekomst geëvalueerd kunnen worden op grond van de suggesties voor de inhoud van de intakegesprekken en het gebruik van de portfolio's.

Realisatie van het vijfde werkdoel is afhankelijk van de voorgaande doelen.

De pilot heeft o.m. de volgende inzichten opgeleverd:

- In het MBO worden andere competenties gehanteerd dan in het VSO. In het VSO zijn de competenties veel meer op de schoolse vaardigheden gericht en in het MBO op de beroepscompetenties. Er is zowel sprake van overlap maar er worden ook lacunes geconstateerd bij de 'VSO competenties'.
- Betrek de Ambulant begeleider in een vroeger stadium in het transitieproces.
- Informeer de leerlingen in een vroeger stadium over de beroepscompetenties waar aan gewerkt moet worden wanneer zij de overstap maken naar het MBO.
- Creëer een reëel beeld van de door het MBO gevraagde competenties.
- Gebruik informatie uit het portfolio in de intake.

Te ondernemen acties.

Op basis van deze bevindingen hiervan heeft het management van het VSO de volgende acties voorgesteld:

- Bespreek de bevindingen uit onderzoeksverslag van het project VSO-MBO begin schooljaar 2012-2013 met de beide bovenbouwkernteams van het VSO. Het doel is te komen tot analyse, evaluatie en concrete acties en ontwikkelpunten.
- Vorm op basis hiervan een nieuwe (werk)groep die een plan van aanpak ontwerpt en daarin in ieder geval de volgende deelonderwerpen opneemt:
 - Het curriculum competenties aanscherpen met MBO competenties.
 - De Competentiemeter aanpassen naar de doelstellingen van de SHL competenties.
 - De domeinen en de domein overstijgende Prestatie en Onderzoeksvragen programma (POV) opdrachten nog meer verbinden met de MBO competenties (SHL competenties). Er moet meer vanuit de context van het MBO (c.q. het beroepenveld) gedacht, gewerkt en gereflecteerd gaan worden. Een voorwaarde hiervoor is dat docenten in het VSO de MBO-wereld nog beter leren kennen. Dit betekent: docenten meer met elkaar in

contact brengen. Inzetten op werkbezoeken van Heliomare docenten aan het MBO.

- Ambulant begeleiders (AB-ers) vanuit het MBO in de bovenbouw van TL-Havo binnen halen.
- De Ambulante Begeleiding (AB) meer integreren in de school om samen het curriculum voor potentiële MBO leerlingen op te stellen.
- AB laten aansluiten bij vergaderingen en hen met een zekere frequentie als gastdocent deel laten nemen tijdens de POV lessen.
- AB'ers een rol geven richting de examenleerlingen. (Zij zijn bij uitstek degenen die leerlingen kunnen vertellen hoe de MBO wereld er uit ziet en hoe het er daar aan toegaat. Denk hierbij aan gastdocentschap, trainingen, informeren van leerlingen, meeloopdagen organiseren op MBO).

Intake

- Zorg dat de mentor en/ of de AB'er actief betrokken zijn bij de intake. De AB'er is dan al een bekend gezicht voor de leerling (en intaker). De AB'er kan als zodanig ook een brugfunctie vervullen. De AB'er wordt als het ware een trajectbegeleider voor de leerling die juist bij de overstap zorgt voor structuur en herkenbaarheid.
- Geef het portfolio nadrukkelijk een plek bij de intake. Dit betekent dat het portfolio functioneler moet worden ingericht. Er is meer informatie in het portfolio aanwezig dan er feitelijk benut wordt bij de intake.

De inhoud zou minimaal moeten bestaan uit:

- Het ITP
 - Een verslag van capaciteiten
 - Een verslag van cijfers van de verschillende vakken
 - Een verslag van de competentiemeter
 - Een verslag van de stages
- Het MBO zou zich in de intakefase meer moeten baseren op dit soort data van de leerling.

Voor de intake moet de relevante informatie overzichtelijker gepresenteerd worden. Te denken valt aan relatie met SHL competenties en bepaalde items/domeinen in het portfolio moeten zo nodig worden toegelicht door leerling, mentor of AB'er (denk aan beroepsoriëntatie in kader van LOB en profielwerkstuk).

Ondersteuningslijnen

De leerlingen moeten meer en beter toegerust worden voor de toekomst, waarin vervolgonderwijs en het vinden en houden van werk een belangrijke rol spelen. De begeleiding moet nog meer gericht worden op het vervolgtraject. Deze gesprekken over het vervolgtraject worden vormgegeven door het door Heliomare onderschreven uitgangspunt van Person Centred Planning (PCP). Dit betekent bijvoorbeeld bewust inzetten op 'uitgestelde aandacht'; minder frequente contacten, leerling zelf laten bepalen wanneer hij/zij contact nodig vindt, leerling zelf regie laten nemen tijdens het gesprek, de leerling zelf laten bepalen welke ondersteuning hij nodig heeft, met wie hij dat gaat realiseren en reflecteren op het ontwikkelingsproces met de leerling.

Beroepsvereisten

- In het kader van de opleiding die de leerling in het MBO gaat volgen: een nog reëler beeld creëren welke competenties/eisen/werkklimaat hij/zij in het MBO tegen zal komen en later in het beroepenveld.
- De leerlingen meer confronteren met de realistische werksituaties, buiten de school, gericht op het (toekomstige) beroepenveld.

Hiervoor inzetten:

- Stageplaatsen waaronder 'snuffelstages',
 - Realgame,
 - Sollicitatietrainingen en
 - MSCI, en het integreren van de bijbaantjes van de leerlingen.
- Onderzoeken of er scholingsmogelijkheden zijn voor decaan en mentoren om meer (harde) kennis en deskundigheid van de beroepenvelden op te bouwen

Aanbeveling algemeen:

- Neem als Heliomare onderwijs een pro-actieve opstelling in door de Pilot onder de aandacht te brengen van de stakeholders van de relevante gemeenten. Er vindt in dit kader immers een verschuiving van provincie naar de gemeente(n) plaats.
- Chris van Ommeren en Nienke Oosting presenteren de uitkomsten van het onderzoek tijdens Hèt Congres, de landelijke studiedagen van alle cluster 3 en cluster 4 scholen in Nederland, op 29 november 2012.

Voorwoord

Uit de landelijke cijfers komt naar voren dat een leerling afkomstig uit het speciaal voortgezet onderwijs een aanzienlijk hogere kans heeft op uitval in het middelbaar beroepsonderwijs dan een leerling uit het reguliere voort gezet onderwijs. De provincie Noord Holland heeft het financieel mogelijk gemaakt om nader onderzoek uit te voeren naar een betere afstemming tussen het VSO van Heliomare onderwijs en het MBO (Nova College).

Onderwijsinhoudelijk zijn er overeenkomsten tussen beide instituten. Het voornaamste verschil is gelegen in het opleiden voor een beroep en de afweging die met de leerling gemaakt moet worden of zijn/haar keuze perspectieven biedt voor de arbeidsmarkt. In het onderzoek is gekeken naar de min of meer gemeenschappelijk competenties en vooral naar de interpretatie van de docenten van de afzonderlijke instituten in dezen. Cultuuraspecten spelen daar een belangrijke rol in. Gechargeerd kan gesteld worden dat het VSO de mogelijkheden van haar deelnemers op de arbeidsmarkt soms overschat, terwijl het MBO de mogelijkheden van de leerlingen soms onderschat. Het is van belang deze denkbeelden bij elkaar te brengen en zo te komen tot een realistische inschatting voor de leerling wat betreft de haalbaarheid van de MBO opleiding, voor zowel de theorie als de praktijk. Voor het MBO is het van belang de begeleidingsbehoefte en mogelijkheden van de eigen ondersteuningsstructuur in beeld te krijgen.

Indien er meer sturing komt op de voor de arbeidsmarkt noodzakelijke competenties die al in het VSO wordt ingezet, het liefst ook door middel van stages, zal het beeld van de leerling over haar /zijn mogelijkheden ook verhelderd worden en worden de randvoorwaarden die noodzakelijk zijn voor een geslaagde entree op de arbeidsmarkt ook meer inzichtelijk.

Het benutten van beider bedrijsvennetwerk lijkt van essentieel belang. Een leerling die bijvoorbeeld niet kan functioneren in een grootschalige setting, kan wellicht uitstekend renderen in een kleine setting. In een gemeenschappelijke intake kan alle relevante informatie aan bod komen, waardoor de predictie over het kunnen welslagen van de opleiding meer valide zal worden.

Een derde element vormt de begeleiding. Het is voor een leerling een grote stap van het kleinschalige VSO over te stappen naar het grootschalige MBO. De begeleiding binnen het VSO is intensiever dan die die welke een MBO kan bieden, ook al heeft de leerling extra begeleiding in het kader van LGF. Onder meer de klasgrootte speelt daarin een rol. Mogelijk is een overweging om het aantal opleidingen waar de leerling zo naar kunnen overstappen te beperken op basis van de mogelijkheden van de arbeidsmarkt en om expertise bij docenten verder te ontwikkelen en kennisdeling tussen beide instituten verder vorm en inhoud te geven. Een *'good-practice'* voorbeeld hierbij is de samenwerking van Heliomare onderwijs met het Nova College bij ICT en het Laboratorium onderwijs. Doordat een relatief groot aantal leerlingen doorstroomt vanuit Heliomare onderwijs naar eerder genoemde opleidingen is het mogelijk meer specifiek beleid te ontwikkelen en tot een betere afstemming te komen.

Het project heeft tot doel een belangrijke aanzet in dezen te geven.

De projectleiding berustte bij Nienke Oosting (ambulant begeleider van de stichting Helioskoop) en Chris van Ommeren (hogeschooldocent bij Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg). Beiden zijn lid van de kenniskring van het lectoraat Interdisciplinair werken in de context van onderwijs en zorg, een gezamenlijk initiatief van Heliomare onderwijs en revalidatie en Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg.

De volgende personen hebben een belangrijk bijdrage geleverd aan deze pilot en daarvoor zijn wij hen zeer erkentelijk:

Projectgroep:

Geer Boot, Gwen Brejaart, Bert Loosman, Marc van Buuren, Leks Eppink (Heliomare Onderwijs), Marijke Overdijk, Wim Dijkshoorn, Ron van Grieken (NOVA College) en Hans Schuman (Lector van het Lectoraat Interdisciplinair werken in de context van onderwijs en zorg).

Projectondersteuning:

Sjoerd Nijhuis (REA College)

Masja Arpad, Martin Alblas, Jochem Luijckx, Linda Spierings-Vega, Liesbeth Bosma, Tina van der Steen, Mirjam Wierda, Nienke Gosliga, Annet Jutjens en alle oud VSO leerlingen die meegedaan aan de survey.

Inleiding

Op 1 september 2010 is de pilot „Aansluiting VSO naar MBO“ gestart. Als partners in deze Pilot zijn van Heliomare onderwijs betrokken:

- Ambulante Begeleiding (Leks Eppink)
- PRO en BL/HAVO (Marc van Buuren)
- Lectoraat Special Educational Needs (SEN) (Hans Schuman)

Van ROC NOVA College zijn betrokken:

- Luit Dijk - Coördinator Studie en Handicap
- Ron van Grieken, Unit Techniek.

Het doel van de pilot van het project is als volgt omschreven:

Het verhogen van de kansen op een succesvolle overgang van leerlingen vanuit het VSO naar het MBO en het verhogen van de slagingskans in de gekozen opleiding.

Dit doel valt uiteen in een aantal werkdoelen:

1. Het gezamenlijk opstellen van het competentieprofiel per opleiding
2. Uit ontwikkelen van een onderwijsprogramma voor het trainen en toetsen van deze competenties.
3. Het vormgeven van de presentatie van bewezen competenties in een portfolio op memory-stick.
4. Het testen van deze informatie overdracht met de intakers van het MBO
5. Het toepassen (implementeren) van het portfolio bij de intake voor het schooljaar 2011-2012.

Uit: Samenvatting Aanvraag Pilot. Zie bijlage 1

Heliomare biedt speciaal onderwijs, ondersteuning en revalidatie aan kinderen en jongeren met een lichamelijke, verstandelijke of meervoudige beperking in de leeftijd van vier tot twintig jaar. Ook wordt onderwijs geboden aan jongeren met een chronische ziekte, somatische aandoening of langdurig ziekte. Dit onderwijs wordt vanuit de wet- en regelgeving gedefinieerd als cluster 3 onderwijs. In het diplomagerichte deel van het voortgezet speciaal onderwijs van Heliomare wordt tevens onderwijs geboden aan jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum. Zij vallen formeel onder het cluster 4 onderwijs.

De termen 'speciaal onderwijs' en 'voortgezet speciaal onderwijs' geven een verdeling aan in leeftijd van de leerlingen. We spreken van Speciaal Onderwijs (SO) wanneer het gaat om onderwijs aan kinderen in de leeftijd van 3 tot 12 à 13 jaar. Jongeren in de leeftijd vanaf 13/14 tot 20 jaar bezoeken het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO). Het VSO bestaat uit VMBO, HAVO en praktijkonderwijs.

In dit project richten we ons op leerlingen in het VSO die een VMBO of Havo diploma kunnen behalen. De wet Kwaliteit VSO (2011) verplicht scholen voor VSO hun onderwijs in te richten op basis van het toekomstperspectief van hun leerlingen, te weten: vervolgonderwijs, loonvormende arbeid en dagbesteding. In dit project beperken wij ons tot het uitstroomprofiel 'vervolgonderwijs'. Voor dit uitstroomprofiel gelden de bestaande

kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Voor de bovenbouw van het uitstroomprofiel vervolgonderwijs gelden de examenprogramma's van het voortgezet onderwijs. Deze opleidingen duren bij Heliomare onderwijs één jaar langer dan vergelijkbare opleidingen binnen het reguliere onderwijs, omdat de betrokken leerlingen vanwege hun beperking en de soms daaraan gekoppelde therapieën, vaak meer tijd nodig hebben hun opleiding af te ronden.



Leerlingen VSO-afdeling, 2012

In 2011 heeft de VSO-afdeling van Heliomare onderwijs haar visie voor de toekomst geformuleerd (Heliomare, 2011). De vraag van de individuele leerling en zijn/haar ouders vormt het vertrekpunt. In dialoog wordt vanuit de driehoek „school – leerling – ouders/verzorgers“ afgestemd op de wederzijdse mogelijkheden, wensen en verwachtingen.

Probleemstelling

Leerlingen die bij Heliomare onderwijs geslaagd zijn met een VMBO of Havo diploma voldoen formeel aan de toelatingseisen van het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO). In de afgelopen jaren blijkt dat een aantal van deze leerlingen soms al tijdens de intakeprocedure door het MBO wordt afgewezen of, na te zijn toegelaten, op een bepaald moment (moet) stoppen met de opleiding, omdat zij niet (kunnen) voldoen aan de vereiste competenties. Het lijkt hier te gaan om competenties die verbonden zijn met het sociaal-emotioneel functioneren, het kunnen samenwerken, het zelfstandig kunnen plannen en organiseren en het kunnen presenteren van zichzelf en hun werk.



Het lijkt er op dat het verwerven van dit soort competenties soms afhankelijk is van, of samenhangt met de beperking of stoornis van de betreffende leerling. Het niet-beheersen van deze competenties op een bepaald, gewenst niveau kan ook betekenen dat een leerling (gedwongen) instroomt in een opleiding die niet of minder aansluit bij de eigen cognitieve mogelijkheden, met alle risico's wat betreft motivatie, onderpresteren en vroegtijdig stoppen met de opleiding.

Uit onze cijfers blijkt dat ongeveer 40% van de Heliomare onderwijsleerlingen met een VMBO of Havo diploma of niet toegelaten wordt tot het MBO of het MBO onderwijs voortijdig en dus zonder diploma verlaat. Voor deze leerlingen is het van belang dat Heliomare de voorbereiding op en de aansluiting met het MBO verbetert.

Zoals hiervoor aangegeven haakt een flink deel van de Heliomare onderwijs leerlingen (40%) voortijdig af in het MBO. Zij vallen hiermee onder de groep voortijdig schoolverlater (VSV) die gedefinieerd wordt als iemand onder de 23 jaar die de schoolopleiding beëindigt zonder een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt (Bokdam, Volker & Grijpstra, 2010). Leerlingen uit het hele VSO laten aanmerkelijk hogere uitvalcijfers zien dan leerlingen uit het reguliere VO of praktijkonderwijs die doorstromen naar het MBO. Dit geldt dus niet alleen voor Heliomare onderwijs, maar voor alle VSO scholen in Nederland die een diplomagerichte leerroute (VMBO of HAVO) aanbieden. De cijfers laten zien dat het VSO hier met een heel serieus probleem te maken heeft met grote gevolgen voor leerlingen met een beperking. De uitvalpercentages zijn voor alle groepen leerlingen het hoogst in de assistentopleiding (zie tabel 1) (Idem).

Tabel 1 VSV -ers MBO assistentenopleiding, afkomstig uit PRO/VSO/VO cohort 2008

Schooljaar	PRO			VSO			VO		
	Deeln	VSV	% VSV	Deeln	VSV	% VSV	Deeln	VSV	% VSV
2009-2010	1.690	435	25,7%	782	271	34,7%	3.998	1.031	25,8%
2010-2011	2.122	708	33,4%	1.045	410	39,2%	5.430	1.556	28,7%

Ook binnen de basisberoepsopleiding is het uitvalpercentage van leerlingen afkomstig uit het VSO het hoogst: rond de 25%. Bij leerlingen afkomstig uit het Praktijkonderwijs ligt dit rond de 15%, terwijl het percentage bij leerlingen afkomstig uit het VO rond de 10% ligt. Dus ook hier doet het pro het niet veel slechter dan de leerlingen die via het reguliere vo instromen (zie tabel 2) (Idem).

Tabel 2 VSV -ers MBO basisberoepsopleiding, PRO/VSO/VO cohort 2008

Schooljaar	PRO			VSO			VO		
	Deeln	VSV	% VSV	Deeln	VSV	% VSV	Deeln	VSV	% VSV
2009-2010	1.132	164	14,5%	850	214	25,2%	31.210	2.881	9,2%
2010-2011	3.060	484	15,8%	1.668	410	24,6%	58.784	6.390	10,9%

Van de leerlingen die vanuit VSO naar een middenkader- of vakopleiding gaan, valt 16% uit in 2010-2011, van het VO is dat 5%. De instromers van het vso doen het op de hogere niveaus dus beduiden minder goed dan leerlingen die via het reguliere vo instromen. Maar: het betekent tegelijkertijd dat ruim 80% van de VSO-ers die naar naar MBO niveau 3 en 4 gaan geen VSV'er wordt (zie tabel 3) (Idem).

Tabel 3 VSV -ers MBO middenkader- en vakopleiding, VSO/VO cohort 2008

Schooljaar	VSO			VO		
	Deeln	VSV	% VSV	Deeln	VSV	% VSV
2009-2010	521	105	20,2%	63.147	2.918	4,6%
2010-2011	980	159	16,2%	125.507	6.294	5,0%

In het overheidsbeleid ligt de nadruk zowel op het voorkomen van voortijdig schoolverlaten (de preventieve aanpak), als op de inzet van maatwerk en trajectbegeleiding voor jongeren die reeds afgehaakt zijn (curatieve aanpak) (Bokdam et al., 2010). Onder preventie vallen projecten die zich richten op versterking van de leerlingondersteuning in en rond scholen, de overgang van VMBO naar MBO, preventieve begeleiding, voorlichting en communicatie en verbetering van de loopbaanoriëntatie en –begeleiding (Idem).

Voor het onderhavige project heeft Heliomare onderwijs het Nova College gevraagd als projectdeelnemer te participeren. De doelstelling hiervan was met het MBO te onderzoeken hoe de aansluiting tussen het VSO VMBO/Havo en het MBO te verbeteren valt, zodat meer leerlingen dan voorheen met succes, dat wil zeggen met een diploma en een startkwalificatie, het MBO kunnen afsluiten.

Dit project valt samen met vernieuwingen waarmee Heliomare onderwijs al is gestart, bouwt hierop voort en ondersteunt de ontwikkelingen die in de komende jaren zijn voorzien.

Transitie naar het vervolgonderwijs.

Het VSO van Heliomare onderwijs heeft haar visie recent opnieuw geformuleerd (Heliomare, 2011). Heliomare onderwijs stelt de transitie van haar leerlingen naar vervolgonderwijs, de arbeidsmarkt of een zinvolle dagbesteding centraal. Zij werkt hiertoe nauw samen met Heliomare revalidatie, het REA College en relevante externe partners, waaronder werkgevers en het reguliere onderwijs, en ontwikkelt een onderwijsprogramma waarin naast de voorbereiding op de reguliere VO examens, het werken aan competenties steeds belangrijker wordt. De regie en dus de verantwoordelijkheid, moet (uiteindelijk) zoveel mogelijk bij de leerling komen te liggen. Dit proces is een leerproces voor alle betrokkenen (leerlingen, ouders en de betrokken professionals). Een leerproces waarin dit project duidelijk heeft bijgedragen.

Om dit te realiseren is de samenwerking met het MBO verder uitgewerkt, om:

- meer zicht te krijgen op de competenties die in het MBO onderwijs sleutelcompetenties zijn en waarvan de verwerving door Heliomare onderwijs leerlingen soms problemen oplevert, bijvoorbeeld wegens hun beperking;
- de ontwikkeling te initiëren van een onderwijsprogramma en onderwijsactiviteiten, die het verwerven van juist deze competenties faciliteert en stimuleert;
- een vorm van begeleiding en ondersteuning te ontwikkelen waarin leerlingen uitgedaagd worden aan deze competenties te werken, te reflecteren op de mate waarin zij zich deze competenties hebben eigen gemaakt en hierop feedback te ontvangen van mentoren en begeleiders;
- de loopbaanontwikkeling en loopbaanbegeleiding binnen Heliomare onderwijs te versterken, zodat leerlingen beter voorbereid en meer doordacht een keuze kunnen maken voor een bij hen passende MBO opleiding;
- via 'proeven van bekwaamheid' Heliomare onderwijs leerlingen een portfolio te laten opbouwen die als representatie van hun verworven competenties ingezet kan worden bij de intake voor het MBO.

Doelstellingen:

- A. Het gezamenlijk opstellen van het competentieprofiel voor het opleidingsdomein Techniek en Informatica
- B. Het ontwikkelen van een onderwijsprogramma en ondersteunende activiteiten voor het verwerven en toetsen van deze competenties.
- C. Het uitvoeren van een onderwijsprogramma en ondersteunende activiteiten voor het verwerven en toetsen van deze competenties.
- D. Versterking van de loopbaanontwikkeling en –begeleiding binnen Heliomare onderwijs.

- E. Het opnemen van de prestaties van de leerlingen en de daarmee verworven competenties in een portfolio op memory-stick.
- F. Het toepassen (implementeren) van het portfolio bij de intake voor het schooljaar 2012-2013. Deze tijdsplanning is lopende het project aangepast.

Het vernieuwen van dit project heeft te maken met een heroriëntatie op het onderwijsprogramma, waardoor de examengerichte opleiding, die zich primair richtte op het behalen van de eindkwalificaties met daaraan gekoppeld een erkend diploma, betekenisvol verrijkt wordt met onderdelen en activiteiten, die de leerling in staat stellen intensief te werken aan competenties die binnen het MBO belangrijk zijn om succesvol een opleiding af te ronden. Met een deel van deze competenties lijken Heliomare-leerlingen, bijvoorbeeld door hun beperking, toch wat meer moeite te hebben die onder de knie te krijgen.

De ontwikkelingen die nu met ondersteuning van de provincie Noord Holland worden vorm gegeven, passen binnen een traject van onderwijsvernieuwing binnen het VMBO en Havo onderwijs van Heliomare waarmee in 2009 is begonnen. Ook na afronding van dit project zullen de teams doorgaan met innovatie en versterking van het onderwijs. Hierdoor is het project ingebed in actuele ontwikkelingen en maakt het onderdeel uit van de planmatige, gestructureerde en duurzame vernieuwing van het voortgezet onderwijs binnen Heliomare. Deze ontwikkelingen passen ook binnen de ambities van Heliomare een KindJeugdCentrum (KJC) vorm te geven, waarin onderwijs en revalidatie interdisciplinair samenwerken (Heliomare, 2011).

Het werken met competenties

Onze contacten met het Nova College hebben ons eens te meer duidelijk gemaakt dat in het MBO de ontwikkeling van competenties centraal staan. Binnen het VSO van Heliomare onderwijs wordt eveneens met competenties gewerkt, als onderdeel van de invoering van Individuele Transitieplannen (ITP's) de afgelopen twee jaar. Een vergelijking tussen de 'Heliomare competenties' en de SHL competenties die in het MBO onderwijs leidend zijn bij de ontwikkeling van onderwijsprogramma's en onderwijsinhouden, en waarop studenten dus worden beoordeeld voordat zij zich kunnen kwalificeren, laat zien dat niet alleen de terminologie verschilt, maar wellicht ook de inhoud. Vandaar dat we in dit project nader onderzoek hebben gedaan naar de SHL competenties, het verschil tussen deze competenties en de 'Heliomare competenties' en de mogelijke consequenties voor de wijze waarop in de toekomst binnen het VSO van Heliomare onderwijs het competentiegericht en het examengerichte onderwijs verbonden kunnen worden. Tevens is onderzoek gedaan onder oud-leerlingen van Heliomare onderwijs die begonnen zijn aan een opleiding in het MBO. Aan hen is onder andere gevraagd of Heliomare onderwijs hen voldoende heeft voorbereid op de overgang naar en het functioneren binnen het MBO, welke competenties zij belangrijk vinden en welke competenties hen (soms) voor uitdagingen plaatsen.

Competentiegericht onderwijs in het MBO

Binnen het MBO zijn in 2005 de volgende ambities geformuleerd:

- De invoering van een nieuwe, competentiegerichte kwalificatiestructuur.
- Het reduceren van uitval en het bevorderen van de doorstroom naar het hoger beroepsonderwijs (de operationalisering van de agenda van de Commissie Boekhoud).
- De introductie van onderwijsconcepten waarbij de ontwikkeling van competenties centraal staat.
- Het creëren van een schoolorganisatie die individueel maatwerk mogelijk maakt en waarbij de loopbaan van de leerling centraal staat.
- Het realiseren van flexibel en responsief middelbaar beroepsonderwijs in de regio, dat in staat is mee te bewegen met de arbeidsmarkt, zodat het onderwijs optimaal aansluit bij de vraag van de arbeidsmarkt.
- De ontwikkeling en implementatie van een nieuwe bedrijfsvoering, die aansluit bij de nieuwe kwalificatiestructuur en de nieuwe onderwijsconcepten en de focus richt op de loopbaan van de leerling (Procesmanagement Herontwerp MBO, 2005).

De implicaties voor het VSO van Heliomare onderwijs

Voor dit project kunnen we uit het voorgaande een aantal aandachtspunten destilleren. In het MBO ligt de nadruk op:

- Competentiegericht opleiden.
Competenties en het verwerven ervan staan centraal. Een competentie is opgebouwd uit een complexe combinatie van kennis, vaardigheden, houding en ervaring en komt tot uiting in het handelen van de betreffende leerling. De leerlingen van Heliomare onderwijs moeten dus aan kunnen tonen dat zij bepaalde gewenste competenties beheersen door dit in de praktijk te laten zien, bijvoorbeeld tijdens een intakegesprek, c.q. door bewijsmateriaal te overleggen dat zichtbaar maakt dat zij zich de betreffende competentie hebben eigen gemaakt.
- Het voorkomen van uitval.
Dit vraagt van Heliomare onderwijs te zorgen voor een goede voorbereiding van haar leerlingen op het MBO en het vroegtijdig afstemmen van het transitieproces met het MBO. Van haar leerlingen wordt bijvoorbeeld verwacht dat zij zich kunnen handhaven in het MBO. Dit vraagt vooral om competenties als voor jezelf op kunnen komen, zelfredzaam en weerbaar zijn, initiatief kunnen en willen nemen, reflecteren op het eigen doen en laten, met feedback om kunnen gaan en het werk zelfstandig kunnen plannen en organiseren.
- Maatwerk voor individuele leerlingen en het centraal stellen van de schoolloopbaan van de leerling.
Tijdens hun studie bij Heliomare onderwijs moeten leerlingen het onderwijs dat zij volgen, gaan leren zien als het vormgeven van een schoolloopbaan die langzaam maar zeker overgaat in een loopbaan waarin betaalde arbeid een steeds grotere rol gaat spelen. In dit proces wordt de verwerving van loopbaancompetenties, het vormgeven en sturen van de eigen loopbaan en de keuzes maken die daarvoor belangrijk zijn, steeds belangrijker. Een van de oorzaken van uitval lijkt een verkeerde opleidingskeuze als gevolg van het ontbreken van een duidelijk beroepsbeeld (Idem, p. 6). Jongeren weten weinig van concrete beroepen en hebben te weinig gelegenheid om concrete werkervaring op te doen.

Het competentieprofiel voor het opleidingsdomein Techniek en Informatica¹

Heliomare onderwijs heeft dit project aangevraagd met het doel beter zicht te krijgen op de eisen waaraan haar leerlingen moeten voldoen, willen zij met succes een beroepsopleiding kunnen volgen en afronden in het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO). Als de eisen helder zijn, dan kan het VSO van Heliomare onderwijs zich kritisch bezinnen op haar onderwijsaanbod en -aanpak met het doel haar leerlingen beter voor te bereiden op de overgang (de transitie) naar het MBO.

De onderzoeksvraag wordt dan: Welke eisen stelt het MBO aan studenten die instromen?

Met de collega's van het Nova College is afgesproken dat wij ons in dit project zullen beperken tot het opleidingsdomein Techniek en Informatica. De reden hiervoor is dat veel van de Heliomare-leerlingen voor dit domein kiezen. Een tweede reden is dat een meer kleinschalige opzet past binnen de projectaanvraag en meer kans op succes biedt om te voldoen aan de doelstellingen die in de projectaanvraag geformuleerd zijn. Tenslotte gaven de collega's van het Nova College aan dat de MBO competenties voor alle opleidingen terug zijn te voeren op de competenties zoals geformuleerd door SHL.

¹ Een domein is een groep van opleidingskwalificaties die zowel wat betreft inhoud als werkveld veel verwantschap hebben. Techniek en Technologie: alle techniekopleidingen inclusief scheepsbouw, ambachten, proces- en laboratoriumtechnologie en ICT (Procesmanagement Herontwerp MBO, 2005)

Zicht krijgen op competenties

Het competentieprofiel van het opleidingsdomein Techniek en Informatica



Binnen het opleidingsdomein Techniek en Informatica wordt bijvoorbeeld het diplomagebied *Informatietechnologie* onderscheiden (zie tabel 4):

Tabel 4 diplomagebied Informatietechnologie

Diplomagebied	CP			
	Code	Kwalificatiedossier	Uitstroomprofiel	Niv
2.8 Informatietechnologie				
Arbeidsmarktprofiel: werkzaamheden gericht op systeem-, applicatie- en netwerkbeheer	com40	Medewerker ICT	Medewerker ICT	2
	com22	Medewerker beheer ICT	Medewerker beheer ICT	3
	com55	ICT beheer	ICT-beheerder	4
			Netwerkbeheerder	4
	com04	Applicatieontwikkelaar	Applicatieontwikkelaar	4
	eca06	Particulier digitaal onderzoeker	Particulier digitaal onderzoeker	4

In het werk van bijvoorbeeld een applicatieontwikkelaar worden vier *kerntaken* onderscheiden:

- Ontwerpen van applicaties
- Realiseren van applicaties
- Implementeren van applicaties
- Onderhouden van applicaties

Vanuit deze kerntaken kunnen competenties worden afgeleid. Maar ook in de algemene omschrijving van de beroepshouding van een applicatieontwikkelaar komt al een aantal competenties naar voren:

De applicatieontwikkelaar stelt zich klantgericht, proactief, kritisch, creatief en flexibel op. Hij kan goed samenwerken met mensen op alle niveaus, werkt nauwkeurig, heeft doorzettingsvermogen en kan goed omgaan met tijdsdruk. Het juist interpreteren van gegevens is voor de applicatieontwikkelaar van groot belang, evenals probleemoplossend en bedrijfsgericht denken. De applicatieontwikkelaar moet initiatief kunnen nemen en goed kunnen adviseren en organiseren binnen de richtlijnen van het bedrijf (Ecabo,2010).

Vanuit de kerntaken worden *werkprocessen* vastgesteld. De kerntaak 'Ontwerpen van applicaties' brengt bijvoorbeeld de volgende werkprocessen met zich mee:

- Vaststellen van de informatiebehoefte
- Opleveren van een ontwerp van de applicatie
- Opstellen van een plan van aanpak
- Inrichten van een ontwikkelomgeving

Aan deze werkprocessen zijn bepaalde competenties gekoppeld (zie figuur 1).

Proces-competentie-matrix Kerntaak 1: Ontwerpen van applicaties						
Kerntaak 1 Ontwerpen van applicaties	Competenties					
	Y	Bedrijfsmatig handelen				
	X	Ondernemend en commercieel handelen				
	W	Gedrevenheid en ambitie tonen				
	V	Met druk en tegenslag omgaan				
	U	Omgaan met verandering en aanpassen				
	T	Instructies en procedures opvolgen				
	S	Kwaliteit leveren				
	R	Op de behoeften en verwachtingen van de "klant" richten				
	Q	Plannen en organiseren				
	P	Leren				
	O	Creëren en innoveren				
	N	Onderzoeken				
	M	Analyseren				
	L	Materialen en middelen inzetten				
	K	Vakdeskundigheid toepassen				
	J	Formuleren en rapporteren				
	I	Presenteren				
	H	Overtuigen en beïnvloeden				
	G	Relaties bouwen en netwerken				
	F	Ethisch en integer handelen				
	E	Samenwerken en overleggen				
	D	Aandacht en begrip tonen				
	C	Begeleiden				
	B	Aansturen				
	A	Beslissen en activiteiten initiëren				
	Werkprocessen					
	1.1	Vaststellen van de informatiebehoefte				
	1.2	Opleveren van een ontwerp van de applicatie				
	1.3	Opstellen van een plan van aanpak				
	1.4	Inrichten van een ontwikkelomgeving				

Figuur 1 Proces-competentie-matrix Kerntaak 1: Ontwerpen van applicaties (Ecabo, 2010)

Voor het werkproces 1.1, 'Vaststellen van de informatiebehoefte', zijn de competenties verder uitgewerkt naar componenten, prestatie-indicatoren en vakkennis en vaardigheden (zie figuur 2)

Detaillering proces-competentie-matrix Applicatieontwikkelaar				
Kerntaak 1 Ontwerpen van applicaties				
1.1 werkproces: Vaststellen van de informatiebehoefte				
Omschrijving	De applicatieontwikkelaar inventariseert, onder andere door het voeren van gesprekken met betrokkenen, (onderdelen van) de informatiebehoefte en/of wensen van klanten op basis waarvan een applicatie kan worden ontworpen die in die informatiebehoefte voorziet en/of aan de wensen voldoet. Hij stelt deze informatiebehoefte vast en brengt deze gezamenlijk met de (on)mogelijkheden binnen de organisatie in kaart. Hij overlegt met de opdrachtgever over de uit te voeren werkzaamheden.			
Gewenst resultaat	Vastgestelde informatiebehoefte en wensen van de opdrachtgever/organisatie en de (on)mogelijkheden binnen de organisatie zijn in kaart gebracht.			
Competentie	Component(en)	Prestatie-indicator	Vakkennis en vaardigheden	
Analyseren	- Informatie genereren uit gegevens - Gegevens controleren en aannames toetsen - Conclusies trekken - Oplossingen voor problemen bedenken - Verbanden leggen	De applicatieontwikkelaar analyseert de geïnventariseerde behoeften en/of wensen van de klant zodanig dat hij de voldoende en juiste informatie heeft voor het opstellen van een ontwerp. Tegelijkertijd toetst hij de verkregen informatie voortdurend op (on)mogelijkheden, bedenkt realistische oplossingen en brengt in kaart wat dit organisatorisch betekent.	- De applicatieontwikkelaar beheerst de Nederlandse en Engelse taal - De applicatieontwikkelaar heeft kennis van de actuele ontwikkelingen binnen het vakgebied - De applicatieontwikkelaar heeft kennis van de informatiestromen binnen de organisatie - De applicatieontwikkelaar heeft kennis van informatiesystemen - De applicatieontwikkelaar heeft kennis van interviewtechnieken - De applicatieontwikkelaar houdt rekening met ontwikkelingen in de toekomst - De applicatieontwikkelaar werkt projectmatig	
Onderzoeken	Informatie achterhalen	De applicatieontwikkelaar verzamelt voldoende gegevens door o.a. interviews met betrokkenen te houden en het doen van onderzoeken, om informatie te kunnen genereren voor het ontwerp van een applicatie, dat aansluit bij de behoeften en wensen van de organisatie.	De applicatieontwikkelaar heeft kennis van de mogelijkheden voor verbetering binnen de organisatie. Hij ziet en herkent de consequenties van verandertrajecten binnen de organisatie waarin hij werkzaam is en weet deze om te zetten naar of in te passen in een functioneel en technisch ontwerp dat kan leiden tot nieuwe strategieën of toekomstige veranderingen in de organisatie.	
Creëren en innoveren	- Verandering zoeken en introduceren - Toekomstvisie laten zien - Toekomstgerichte strategie(ën) ontwikkelen - Vernieuwend en creatief handelen	De applicatieontwikkelaar is voortdurend op zoek naar mogelijkheden voor verbetering binnen de organisatie. Hij ziet en herkent de consequenties van verandertrajecten binnen de organisatie waarin hij werkzaam is en weet deze om te zetten naar of in te passen in een functioneel en technisch ontwerp dat kan leiden tot nieuwe strategieën of toekomstige veranderingen in de organisatie.	De applicatieontwikkelaar inventariseert actief of de wensen en behoeften van de betrokkenen aansluiten bij de mogelijkheden van de organisatie door gesprekken te voeren, interviews te houden en onderzoeken te (raad)plegen.	
Op de behoeften en verwachtingen van de "klant" richten	Behoeften en verwachtingen achterhalen	De applicatieontwikkelaar inventariseert actief of de wensen en behoeften van de betrokkenen aansluiten bij de mogelijkheden van de organisatie door gesprekken te voeren, interviews te houden en onderzoeken te (raad)plegen.		

Pagina 27 van 66

Figuur 2 Uitwerking competenties voor het werkproces: Vaststellen informatiebehoefte (Idem)

In Figuur 1 is te zien dat het hier gaat om 25 competenties (A tot en met Y). Op basis van internationaal onderzoek zijn deze competenties vastgesteld als essentieel en relevant voor alle mogelijke functietypen en organisaties, oplopend van middelbaar beroepsonderwijsniveau tot en met academisch niveau. Dit Universal Competency Framework is door SHL Nederland samen met de vereniging van kenniscentra in Nederland (Colo) uitgewerkt voor zowel het Nederlandse beroepsonderwijs als het bedrijfsleven. Het profiel heet het *Competentiemodel Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven*. Het kwalificatiedossier voor het Middelbaar Beroepsonderwijs in Nederland is dus hierop gebouwd, zoals figuur 1 laat zien.

De 25 competenties zijn geclusterd in 8 factoren (zie tabel 5).

Tabel 5 Competentiemodel Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven Powered by SHL

Factoren	Competenties
1. Leiden en beslissen	A. Beslissen en activiteiten initiëren B. Aansturen C. Begeleiden
2. Ondersteunen en samenwerken	D. Aandacht en begrip tonen E. Samenwerken en overleggen F. Ethisch en integer handelen
3. Interacteren, beïnvloeden, presenteren	G. Relaties bouwen en netwerken H. Overtuigen en beïnvloeden I. Presenteren
4. Analyseren en interpreteren	J. Formuleren en rapporteren K. Vakdeskundigheid toepassen L. Materialen en middelen inzetten M. Analyseren
5. Creëren en leren	N. Onderzoeken O. Creëren en innoveren P. Leren
6. Organiseren en uitvoeren	Q. Plannen en organiseren R. Op de behoeften en verwachtingen van de "klant" richten S. Kwaliteit leveren T. Instructies en procedures opvolgen
7. Aanpassen en aankunnen	U. Omgaan met verandering en aanpassen V. Met druk en tegenslag omgaan
8. Ondernemen en presteren	W. Gedrevenheid en ambitie tonen X. Ondernemend en commercieel handelen Y. Bedrijfsmatig handelen

Elk van de 25 competenties (A tot en met Y) zijn opgebouwd uit een aantal componenten, 126 in totaal. SHL definieert een competentie als “waarneembare gedragingen die voorwaarde zijn voor succesvol functioneren” (SHL, 2007).

De hierboven genoemde competenties zijn ook van toepassing voor het domein 'Leren, loopbaan en burgerschap' in het MBO (Gemeenschappelijk Procesmanagement beroepsonderwijs, 2007b).

De 'Heliomare competenties'

De 'Heliomare competenties' omvatten tien competenties die per competentie een aantal concrete situaties beschrijven, waarbij de leerling op een vierpuntschaal een beoordeling kan geven van "ik beheers die competentie nog niet" tot "ik beheers die competentie goed" (zie tabel 6). Dit instrument staat bekend als de Competentiemeter en wordt door de leerlingen en bovenbouwdocenten digitaal ingevuld. Na ieder onderwijsblok vindt in de week daarna vindt een coachingsgesprek plaats waarin de evaluatie plaatsvindt.

Tabel 6 De digitale competentiemeter Heliomare onderwijs

1	Plannen en organiseren		4 situaties, beschreven in de ik-vorm, zie onderstaand voorbeeld	
	<i>Ik heb bijna nooit de juiste materialen mee</i>	<i>Ik heb soms de benodigde materialen mee</i>	<i>Ik heb meestal de benodigde materialen mee</i>	<i>Ik heb altijd alle benodigde materialen mee</i>
2	Studievaardigheden		4 situaties	
3	Zelfstandige werken		3 situaties	
4	Samenwerken		4 situaties	
5	Communiceren		4 situaties	
6	Informatiebronnen en middelen		3 situaties	
7	Regels en afspraken		3 situaties	
8	Omgaan met anderen		4 situaties	
9	Emoties		3 situaties	
10	Reflecteren		3 situaties	

Conclusie

Samenvattend kunnen we zeggen dat om binnen het MBO succesvol te zijn, dat wil zeggen de opleiding met een diploma af te sluiten, leerlingen uiteindelijk moeten voldoen aan de competenties die vastgesteld zijn voor een bepaalde opleiding. Deze competenties zijn een uitwerking van de SHL competenties, zoals hiervoor beschreven. De SHL competenties zijn algemene omschrijvingen van waarneembaar gedrag dat in alle beroepscontexten van werknemers verwacht mag worden. Een succesvolle voorbereiding van Heliomare leerlingen op een opleiding binnen het MBO veronderstelt dat binnen Heliomare onderwijs leerlingen zich bewust worden van de eisen die een MBO opleiding aan hen zal stellen en dat het onderwijs hen in staat stelt zich hier adequaat op voor te bereiden.

Dit betekent voor het VSO van Heliomare onderwijs meer aandacht voor competentiegericht opleiden en leren, de ontwikkeling van een onderwijsprogramma waarin dit gerealiseerd kan worden en een meer expliciete voorbereiding van leerlingen op het MBO. Deze ontwikkeling is reeds in gang gezet met de ontwikkeling van de digitale competentiemeter, de zelfbeoordeling van leerlingen wat betreft het wel of niet voldoen aan deze competenties en het voeren van gesprekken over de uitkomsten met hun mentor.

Teneinde na te gaan hoe de huidige 'Heliomare competenties' zich verhouden tot de SHL competenties hebben we de twee sets met elkaar vergeleken. Dekken de Heliomare competenties de SHL competenties? Hoe groot is de overlap? Waar zitten lacunes?

Vergelijking SHL competenties en 'Heliomare competenties'

Een eerste vergelijking van de SHL competenties met de 'Heliomare-competenties' uit de competentiemeter levert het volgende overzicht op (zie tabel 7). Hierbij zijn de omschrijvingen van kenmerkende situaties gebruikt zoals omschreven in de competentiemeter van Heliomare onderwijs.

Tabel 7 Vergelijking SHL competenties en de "Heliomare competenties"

Factoren	Competenties	Competentiemeter
1. Leiden en beslissen	A. Beslissen en activiteiten initiëren B. Aansturen C. Begeleiden	Zelfstandig werken Communiceren
2. Ondersteunen en samenwerken	D. Aandacht en begrip tonen E. Samenwerken en overleggen F. Ethisch en integer handelen	Samenwerken Emoties
3. Interacteren, beïnvloeden, presenteren	G. Relaties bouwen en netwerken H. Overtuigen en beïnvloeden I. Presenteren	Omgaan met anderen Communicatie Emoties
4. Analyseren en interpreteren	J. Formuleren en rapporteren K. Vakdeskundigheid toepassen L. Materialen en middelen inzetten M. Analyseren	Informatiebronnen en middelen Studievaardigheden Communicatie samenwerken
5. Creëren en leren	N. Onderzoeken O. Creëren en innoveren P. Leren	Studievaardigheden Informatie- en onderzoeksvaardigheden Reflecteren
6. Organiseren en uitvoeren	Q. Plannen en organiseren R. Op de behoeften en verwachtingen van de "klant" richten S. Kwaliteit leveren T. Instructies en procedures opvolgen	Organisatie en planning Regels en afspraken Emotie Studievaardigheden
7. Aanpassen en aankunnen	U. Omgaan met verandering en aanpassen V. Met druk en tegenslag omgaan	Emoties Reflecteren
8. Ondernemen en presteren	W. Gedrevenheid en ambitie tonen X. Ondernemend en commercieel handelen Y. Bedrijfsmatig handelen	

Het overzicht maakt duidelijk dat uit de “Heliomare competenties” niet goed is af te leiden wat nu precies met die competentie bedoeld wordt. De concreet beschreven situaties geven meer duidelijkheid, maar laten eveneens zien dat de beschreven situaties ook met een andere competentie geassocieerd zouden kunnen worden. Onder de competentie “Communicatie” wordt bijvoorbeeld gevraagd of de leerling wel of niet zelfstandig een verslag kan maken. Dit zou ook kunnen vallen onder “zelfstandig werken” of “Studievaardigheden”. Tevens duiden de hoofdrubrieken uit de “Heliomare competenties” niet zozeer op competenties, bijvoorbeeld “Emoties” of “Communicatie”, maar verwijzen zij naar terreinen, waarvoor je competenties zou kunnen formuleren. Het overzicht laat ook zien dat voor de SHL factor “Ondernemen en presteren” en de competenties W, X en Y geen vergelijkbaar domein is terug te vinden binnen de “Heliomare competenties”.

De beschrijving van kenmerkende situaties en het gedrag waarop leerlingen zichzelf kunnen beoordelen bij de “Heliomare competenties”, reflecteert voor een deel nog sterk het schoolse leren en de eisen die in het voortgezet onderwijs worden gesteld aan leerlingen. Bij “Regels en afspraken” bijvoorbeeld gaat het in alle drie situaties erom of de leerlingen zich houden aan afspraken, klassenregels en schoolregels en bij “Studievaardigheden” gaat het vooral om zelfstandig werken. Heliomare onderwijs richt zich nog sterk op de schoolse vaardigheden en het “hier en nu”, terwijl het Mbo zich meer richt op de buitenwereld en de toekomst. Die brug zou Heliomare onderwijs in de bovenbouw moeten slaan.

Een meer diepgaande vergelijking met de SHL competenties zou Heliomare onderwijs kunnen helpen meer greep te krijgen op het competentiedenken, de verbinding te leggen tussen het werken aan competenties en de voorbereiding op vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt, maar ook meer en beter zicht te krijgen op onderdelen van het huidige onderwijsleerproces die leerlingen nu al helpen zich aspecten van de SHL competenties eigen te maken. Immers, ook in het reguliere VO programma van Heliomare onderwijs zijn opdrachten, thema’s en werkwijzen ingebouwd die leerlingen helpen zich de vaardigheden eigen te maken die de maatschappij van hen verlangt. Tevens zijn in het kader van dit project nieuwe onderwijs- en begeleidingsvormen ontwikkeld om de leerlingen beter voor te bereiden op het MBO en HBO.

Om dit te toetsen hebben we één van de VSO collega’s gevraagd deze exercitie te maken: onderzoeken waar in het curriculum, inclusief de nieuw ontwikkelde componenten, zoals “Prestaties en OnderzoeksVragen” (POV), de verbinding te maken is met de SHL competenties (zie tabel 8). De tabel geeft een rijk overzicht van activiteiten, opdrachten en werkvormen die binnen het VSO van Heliomare onderwijs worden ingezet om de leerlingen voor te bereiden op het vervolgonderwijs, waaronder het MBO. Het overzicht zou ook kunnen helpen het huidige onderwijsaanbod wat betreft competentieontwikkeling nog beter in kaart te brengen, lacunes vast te stellen en waar mogelijk en gewenst voor aanscherping en precisering van het onderwijsaanbod te zorgen.

Heliomare onderwijs zou kunnen overwegen de SHL competenties te vertalen naar het eigen VSO programma en deze te koppelen aan het examengerichte traject, de huidige vernieuwingen die zijn ingevoerd en de loopbaanontwikkeling en –begeleiding.

Tabel 8 Verbinding tussen SHL competenties en Heliomare competenties

SHL competenties	'Heliomare competenties'	Opdrachten, activiteiten en werkvormen
1 Leiden en beslissen		
A Beslissen en activiteiten initiëren	-Samenwerken -informatie en onderzoek vaardigheden -studievaardigheden	POV: de opdrachten uitzoeken en de benodigde informatie en materialen zoeken. Dit komt ook terug in de vakken beeldende vorming /kunstvakken leerlingenraad
B Aansturen	-samenwerking in groepsopdrachten -regels en afspraken -plannen en organiseren -communiceren -omgaan met anderen -emoties -reflecteren	groepsopdrachten tijdens mentortijd gesprekken aansturen met medeleerlingen (opstarten en afsluiten v/d dag) opstartklas talent geven/ondersteunen tijdens talentblok leerlingenraad
C Begeleiden	-samenwerken -omgaan met emoties -omgaan met anderen -organiseren en plannen	Individueel: een ouderejaars helpt een jongerejaars. elkaar helpen met opdrachten. leerlingen die elkaar begeleiden m.b.t. beperking bv wegbrengen/ophalen therapie, eten pakken, helpen met spullen pakken enz.
2 Ondersteunen en samenwerken		
D Aandacht en begrip tonen	-communiceren -omgaan met emoties -omgaan met anderen	tijdens mentortijd bespreken: waar zie je tegenop/kijk je naar uit vandaag. kennis maken aan het begin van het schooljaar (bespreken beperking)
E Samenwerken en overdragen	-samenwerken -communiceren	tijdens POV tijd tijdens talentblok in de leerlingenraad tijdens bewegingsonderwijs en kunstvakken tijdens lessen LOB real game
F Ethisch en integer handelen	-omgaan met anderen -communiceren -omgaan met emoties -reflecteren	we besteden aandacht aan sociale media en hoe hier mee om te gaan tijdens mentortijd, tijdens maatschappijleer en tijdens talentblok
3 Interacteren, beïnvloeden en presenteren		
G Relaties opbouwen en netwerken	-omgaan met anderen -communiceren -reflecteren	mentortijd stages talentblok (let's talk about sex)
H Overtuigen en beïnvloeden	-omgaan met anderen -samenwerken -communiceren -emoties -reflecteren	tijdens mentorgesprekken samenwerkingsopdrachten de leerlingenraad organiseren uitjes organiseren en deelnemen manifestatie passend onderwijs
I Presenteren	-communiceren -plannen en organiseren -reflecteren	presenteren van opdrachten in lessen en POV-opdrachten presenteren van werk gemaakt tijdens talentblok door het schooljaar heen en als project aan het eind van het schooljaar presenteren van sector/profielwerkstukken voor het examen. Oefenen van het presenteren van deze

		werkstukken aan ouders en docenten. Met mondelingexamen presenteren aan de examencommissie jezelf presenteren tijdens Taaldorp jezelf presenteren tijdens intersectoraal werk jezelf presenteren tijdens stages
4 Analyseren en interpreteren		
J Formuleren en rapporteren	-communiceren -studievaardigheid -plannen en organiseren -reflecteren	aan het einde van talentblok periode aan het einde van een POV-periode tijdens coachingsgesprekken moet de leerling reflecteren en hiervan een verslagje schrijven maken van profielwerkstuk sectorwerkstuk, praktische opdracht maatschappijleer, het maken van leesverslagen enz.
K Vakdeskundigheid toepassen	-studievaardigheid	stages Proefwerk maken theorie in een POV-opdracht Profielwerkstuk, sector leesverslagen enz. tijdens talentblok tijdens Taaldorp tijdens intersectoraal werk
L Materialen en middelen inzetten	-plannen en organiseren -informatiebronnen en middelen	tijdens POV-opdrachten kunstvakkens leerlingenraad tijdens talentblok organiseren van de staking in de Arena. organiseren schoolfeest, uitjes enz.
M Analyseren	Op Havo niveau -reflecteren -studievaardigheid Op BL/TI niveau -studievaardigheid	stof analyseren (tijdens de les en POV-opdrachten) informatie bronnen en middelen onderzoeken tijdens POV en talentblok zelfstandig werken gedrag kunnen analyseren reflecteren tijdens coaching en het eind van talentblok en tijdens mentortijd.
5 Creëren en leren		
N Onderzoeken	-plannen en organiseren -studievaardigheden -zelfstandig werken -informatie en onderzoekvaardigheden.	tijdens POV opdrachten tijdens talentblok organiseren van uitjes tijdens LOB
O Creëren en innoveren	-plannen en organiseren -zelfstandig werken -informatie bronnen en onderzoekvaardigheden	tijdens talentblok tijdens POV tijdens reguliere lessen d.m.v. opdrachten.
P Leren	-alle 10 de competenties	leren tijdens de lessen en mentortijd via opdrachten tijdens reguliere lessen via POV en talentblok via vrije situaties zoals pauzes enz. tijdens lessen intersectoraal tijdens stages.
6 Organiseren en uitvoeren		
Q Plannen en organiseren	-plannen en organiseren -reflecteren	tijdens mentortijd en coachtijd wordt aandacht besteed aan plannen en organiseren en het reflecteren hierop.
R Op de behoefte en verwachtingen	-omgaan met anderen -reflecteren	rondleidingen delegaties van andere scholen, buitenlandse bezoekers.

van de klant richten		Taaldorp intersectoraal werken in de BL stages
S Kwaliteit leveren	-plannen en organiseren -studievaardigheden	tijdens proefwerken tijdens de proefwerkweek tijdens kunstvakken tijdens Taaldorp tijdens intersectoraal werk tijdens stages bij het maken van profielwerkstukken, sectorwerkstukken, lesverslagen enz. het inleveren van POV opdrachten. tijdens talentblok. tijdens examens
T Instructies en procedures opvolgen	-regels en afspraken -reflecteren	regels hangen in de gangen en lokalen regels worden besproken en aangepast in de leerlingenraad en tijdens mentortijd. bij "overtreding" regels wordt er gereflecteerd op de gebeurtenis met mentor of eventueel IB of teamleider.
7 Aanpassen en aankunnen		
U Omgaan met veranderingen en aanpassen	-communiceren -omgaan met anderen -emoties -reflecteren	aanpassen regels einde talentblok en beginnen aan nieuw talentblok (iedere 6 weken). projecten zoals talentblok.
V Met druk en tegenslag omgaan	-emoties -reflecteren	deze groep leerlingen gaat met grote regelmaat om met druk en tegenslagen. De leerlingen hebben vaak grote verwachtingen voor wat betreft opleiding, wonen enz. Langzaam maar zeker wordt er tijdens de puberteit duidelijk dat ze mede door hun beperkingen hun toekomstbeeld moeten herzien. omgaan met tegenvallende cijfers
8 Ondernemen en presteren		
W Gedrevenheid en ambitie tonen	-plannen en organiseren -studievaardigheden -zelfstandig werken -samenwerken -communiceren	doorzettingsvermogen om ondanks beperking de opleiding te volbrengen en af te sluiten met een diploma. tijdens talentontwikkeling tijdens stages tijdens het maken van werkstukken voor het sectorwerkstuk of profielwerkstuk.
X Ondernemend en commercieel handelen	-plannen en organiseren -zelfstandig werken -samenwerken -communicatie -omgaan met anderen -emoties -reflecteren	BL intersectoraal het lopen van stages POV opdrachten economie real game (wat kost het om uit huis te gaan) -organiseren van uitjes
Y Bedrijfsmatig handelen	-plannen en organiseren -zelfstandig werken -samenwerken -omgaan met anderen -emoties -reflecteren	bij intersectoraal stages POV-opdrachten economie real game (wat heb je nodig voor je beroep, beroepsdilemma's) organiseren van uitjes.

Onderzoek onder oud-leerlingen en ambulant begeleiders

Inleiding

Voor dit project is het van belang ook oud-leerlingen van het VSO van Heliomare onderwijs te bevragen op hun ervaringen met de voorbereiding op het MBO, met de competenties die belangrijk zijn binnen het MBO en de competenties die hen voor (specifieke) uitdagingen stellen. De volgende vraag betrof de rol die hun beperking speelt. Ook werd waardevolle informatie verwacht van de vraag of zij adviezen hadden over hoe het onderwijs kan worden verbeterd voor een betere aansluiting met het MBO. Een tweede waardevolle bron is de ervaring van een viertal ambulante begeleiders. Zij zijn bevraagd op hun ervaringen met het begeleiden van leerlingen van Heliomare onderwijs in het MBO.

Respondenten

(Oud) Leerlingen van het VSO van Heliomare Onderwijs:

- MBO leerjaar 1: reactie van 14 leerlingen, n=14
- MBO leerjaar 2: reactie van 4 leerlingen, n=4

Ambulant begeleiders: Ambulante begeleidingsdienst van de stichting Helioskoop
Verzocht tot deelname: 4 ambulant begeleiders, reactie van 4 begeleiders, n=4.

Gebruikt instrument

Schriftelijke vragenlijst via SurveyMonkey, <http://nl.surveymonkey.com>

Leerlingen: 21 (meerkeuze) vragen

Ambulant begeleiders: 29 (meerkeuze)vragen

Datum afname: maart – mei 2012

Uitkomsten

- Gezien het geringe aantal respondenten moeten de antwoorden en conclusies gezien worden als tendensen en niet als absoluut worden geïnterpreteerd.
Algemeen
- De handicaps/beperkingen van de deelnemende leerlingen hebben betrekking op chronische ziekte, lichamelijke handicaps (waarbij 5 leerlingen in een rolstoel) en autisme.
- Het uitstroomniveau van de leerlingen was vmbo BL (7) en vmbo TL (11).
- De instellingen waar de leerlingen in opleiding zijn:
- ROC: Regio College Zaandam Medewerker Maatschappelijke Zorg MBO: Niveau 4
- ROC Financiële beroepen 3/4
- Horizon College, Alkmaar, Medewerker Maatschappelijke Zorg (MMZ), niveau 4
- REA college, medisch secretaresse niveau 3
- NOVA-college, helpende welzijn, niveau 2
- Horizon College Beveiliging en medewerker toezicht en veiligheid Niveau 2
- Horizon College, AKA
- Horizon College Horeca assistent Niveau 1
- ROC Schagen, Horizon College, Helpende zorg, niveau 2

- NOVA-college Beverwijk Laboratoriumopleiding Oriëntatiejaar niveau 3/4, ga nu verder op niveau 4
- ROC van Amsterdam Administratief medewerker Niveau 2
- NOVA-college Haarlem Interieuradviseur Niveau 4
- Horizon College Facilitaire dienst Niveau 2
- Horizon College Secretaresse Niveau 3
- Horizon College Medewerker Maatschappelijke Zorg Niveau 4
- Regiocollege Zaandam Medewerker Maatschappelijk Zorg Niveau 4
- Horizon College Alkmaar Medewerker maatschappelijke zorg Niveau 4

Elf van de veertien eerstejaars MBO leerlingen hebben het eerste jaar met voldoende resultaat afgesloten, drie leerlingen niet.

Drie van de vier leerlingen van het 2e jaar hebben het eerste jaar met een voldoende resultaat afgerond, één leerling niet. Deze laatste leerling heeft zijn opleiding op het REA college vervolgd.

Voorbereiding op de transitie van VSO naar MBO

Het intakegesprek

Reacties van de leerlingen.²

- *Tijdens de intake hebben de leerlingen het gevoel dat er diepgaande vragen over beroepsvereisten worden gesteld. Dit wordt soms van de kant van de leerlingen als zwaar **ervaren** en confronterend ervaren.*

Bij de leerling die naar het REA college was gegaan, was sprake van 2 uitgebreide gesprekken.

Conclusie: Tijdens de intake wordt er volgens de leerlingen vooral gekeken naar beperkingen en onmogelijkheden. Er worden geen vragen gesteld over hun portfolio. Bij overplaatsing lijkt overleg gewenst tussen huidige MBO, de AB-er en de intaker van de ontvangende school.

Heeft de intaker twijfel heeft geuit over de haalbaarheid van de opleiding?

Acht eerstejaars leerlingen geven aan dat er geen twijfels in het gesprek zijn geuit over de haalbaarheid van de opleiding. In de andere gevallen zijn opmerkingen gemaakt over:

- het te behalen niveau
- het te behalen tempo
- de fysieke belasting
- 2 x waren er andere redenen

² **Voor alle duidelijkheid betreft het hier opmerkingen die niet te herleiden zijn naar een van de genoemde opleidingen.**

Bij de tweedejaars leerlingen zijn bij twee van de vier leerlingen geen twijfels geuit.

Bij de beide andere leerlingen zijn twijfels geuit t. a.v. het niveau, het tempo, de fysieke belasting of men vond de leerling niet het type voor de betreffende opleiding.

Conclusie: Tijdens de intake worden er weinig tot geen uitspraken gedaan of de opleiding voor de leerling geschikt en/of haalbaar is. Indien er twijfel wordt uitgesproken betreft dit niveau, tempo en fysieke belastbaarheid.

De ambulant begeleiders

Twee ambulant begeleiders geven aan dat er op de VSO school beroepenvoorlichting is geweest, twee ambulant begeleiders weten dat niet zeker.

Volgens deze ambulant begeleiders is er geen informatie vanuit het MBO is gegeven, dus de voorlichting zal verzorgd zijn door docenten van het VSO. De ambulant begeleiders denken alle vier dat de leerlingen niet altijd een juist beeld uit de beroepsvoorlichting hebben opgedaan. Zij achten het volgende noodzakelijk:

- Praktijkvoorbeelden gekoppeld aan eigen kwaliteiten
- Loopbaanbegeleiding, filmpjes, beroepskeuzetesten, praktische voorlichting, excursies en stages
- Een betere voorlichting door het MBO gericht op de arbeidsmarkt

De ambulant begeleiders achten de volgende personen van belang om een goed beroepsbeeld op het VSO te kunnen ontwikkelen: een mentor of studieloopbaan begeleider (slb'er) en gastsprekers uit het beroepenveld of de opleiding. Gastsprekers uit het beroepenveld worden erg belangrijk gevonden.

Volgens de ambulant begeleiders ging er niemand vanuit de VSO-school mee naar het intakegesprek. Deze taak ligt zo mogelijk bij de ambulant begeleider.

Hun ervaringen met de overgang VSO – MBO zijn wisselend. Zij beschrijven het in woorden als: moeizaam, zeer wisselend, niet gunstig. Leerlingen hebben moeite met de overgang omdat te snel zelfstandigheid wordt verwacht, overzicht te hebben en te kunnen organiseren. In vergelijking met het VSO is er op het MBO minder persoonlijke aandacht.

Het eerste jaar van de opleiding

Gevraagde competenties

In de onderstaande tabel (tabel 9) geven de leerlingen aan of zij knelpunten hebben moeten overwinnen bij de vermelde competenties. Hierbij zijn de data van alle 18 leerlingen samengevoegd die de overstap hebben gemaakt van VSO naar MBO.

Tabel 9 Overzicht competenties en de mate waarin deze een knelpunt vormen in het MBO

1 ^e en 2 ^e jaars	Niet	Soms	Regelmatig	Vaak	Regelmatig/vaak
1. Plannen en organiseren	6	8	2	2	4
2. Studievaardigheden	9	6	1	2	3
3. Onderzoeksvaardigheden	13	3	1	1	2
4. Samenwerken in groepsopdracht	11	4	2	1	3
5. Communiceren	12	4	1	1	2
6. Zelfstandig werken	14	3	0	1	1
7. Regels en afspraken	12	6	0	0	0
8. Omgaan met anderen	13	5	1	1	2
9. Omgaan met emoties	11	5	1	1	2
10. Reflecteren	13	5	0	0	0

Wanneer we de antwoordcategorieën *regelmatig* en *vaak* bij elkaar nemen, valt op dat de competenties die aandacht behoeven, zijn:

- **plannen en organiseren,**
- **studievaardigheden,**
- **samenwerken in groepsopdrachten**

Competenties die wel aanwezig zijn volgens de uitspraken van de leerlingen:

- **zelfstandig werken,**
- **regels en afspraken,**
- **reflecteren.**

Samenvatting van reacties van leerlingen.

Zelfredzaamheid en zelfvertrouwen worden genoemd als belangrijke competenties. De leerlingen hebben bij de overgang behoefte aan duidelijkheid in hun opdrachten. De ruimte om opdrachten te gaan uitwerken vraagt om organisatie- en planningsvaardigheden. Het kunnen omgaan met emoties speelt hierbij een belangrijke rol. Initiatief durven nemen en vragen aan de juiste personen stellen worden belangrijk gevonden. De studenten blijken de weg naar de mentor, vakdocent, de AB'er of in een enkel geval naar de eigen ouders te kunnen vinden.

Aanpak van de leerling wanneer zich problemen voordoen.

Hulp gaan zoeken en vragen stellen is niet voor iedere student een vanzelfsprekendheid. Een enkeling spreekt zelfs van "in de schulp kruipen". Het lijkt ook te maken te hebben met accepteren van hulp. Dit aspect vormt in ieder geval een belangrijk aandachtspunt voor een mentor. Toch vindt het merendeel van de leerlingen zijn weg naar de verschillende medewerkers (hierboven al genoemd).

Conclusie: De leerlingen weten de weg naar de mentor of andere hulpverleners te vinden. Vragen stellen en initiatief nemen en het hebben of ontwikkelen van zelfvertrouwen blijken van belang om hulp te krijgen.

Voldoen aan competenties als gevolg van de beperking.

Twaalf van de achttien leerlingen geeft aan geen moeite te hebben met het vervullen van de competenties, zeven leerlingen wel. Reacties van leerlingen:

Het vinden van een geschikte stageplaats passend bij de leerling en zijn beperking is niet altijd mogelijk. Waar dit wel het geval is doet het bij een aantal leerlingen een behoorlijke aanslag op de fysieke belastbaarheid. Het is dan van belang om een balans te vinden door een goede verdeling te maken in de werkplanning.

Voorlichting over competentiegericht onderwijs vanuit het VSO

Tien van de veertien eerstejaarsleerlingen uiten het gevoel onvoldoende te zijn voorgelicht of het niet te weten. Vier leerlingen vinden dat zij wel zijn voorgelicht.

Alle vier tweedejaarsleerlingen geven aan dat zij niet op de VSO zijn voorgelicht hoe het competentiesysteem werkt. De leerlingen proberen er zelf het beste van te maken of zoeken hulp bij hun mentor of hun ambulant begeleider. In een geval ook bij een klasgenoot. Twee leerlingen hebben geen moeite om aan de competenties te voldoen.

Contacten met anderen.

De contacten met de begeleiders en docenten zijn voor het merendeel goed, met de klasgenoten redelijk tot goed, maar met de leerlingen buiten de eigen klas is het contact in 6 gevallen er soms of niet (zie tabel 10).

Tabel 10 Contacten met anderen

1 ^e en 2 ^e jaars	Niet	Soms	Regelmatig	Vaak
met klasgenoten	0	1	2	12
met leerlingen buiten je eigen klas	2	4	5	7
met begeleiders	0	1	4	13
met docenten	0	1	2	15

Suggesties van de leerlingen voor een betere aansluiting VSO naar MBO:

Vorbereiding

- Je moet als leerling **Heliomare achter je laten**, je moet een zwaarder tempo aan willen gaan en weten dat je echt een nieuwe start kan maken. Op het MBO wordt een bepaalde mate van zelfstandigheid verwacht, laat het VSO ons daarop voorbereiden.

Voorlichting

- De leerlingen zouden graag een dag of meerdere momenten willen meelopen op een dergelijk grote school(MBO) en dan ervaren wat anders is. Zij geven aan dat het wel een maand duurt voordat zij gewend zijn aan een grotere school.
- Leerlingen willen graag een actieve rol.
- Ook het REA College zou meer in de informatievoorziening moeten worden opgenomen.
- De leerlingen zouden graag in de voorlichting de waarde van het diploma of een certificaat willen weten

Overdracht

- Voor een goede overdracht en inschatting van mogelijkheden en onmogelijkheden van de aankomende student vinden de leerlingen het van belang dat de overdrachtsinformatie volledig is en bekend is bij de AB'er en intake(r).

Algemeen

- Een letterlijke reactie:
Heliomare onderwijs moet zich meer openstellen naar de maatschappij, je voelde je er teveel buiten staan. Minder nadruk leggen op speciaal onderwijs anders krijg je een stempel, ook laten zien dat je een gewone school bent.

Conclusie: De leerlingen zouden graag beter en intensiever willen worden voorbereid op de overgang van VSO naar MBO. Een betere voorlichting door het horen van de ervaringen van leerlingen die de stap naar het MBO al hebben gemaakt, maar ook (een dag) kunnen meelopen op het MBO. Door het wegvallen van de structuur en aanpak van het VSO valt het leerlingen soms zwaar om in het meer op de zelfstandigheid en competentiegericht onderwijs van het MBO hun weg te vinden. Hierbij spelen tempo, niveau en fysieke belastbaarheid een rol.

Het MBO kan voordeel opdoen met de overdracht van informatie (portfolio) over de leerlingen. Zie in dit kader ook de opmerkingen van de ambulant begeleiders verderop in dit gedeelte. Voor de leerlingen is het belangrijk dat zij zich realiseren dat zij een nieuwe stap naar de toekomst maken waarbij aangeven van “(on)mogelijkheden” van groot belang is.

De ambulant begeleiders

Drie van de vier ambulant begeleiders zijn van mening dat de leerlingen het begrip competentie niet kennen. De “competentiemeter” is als instrument bij een van de vier **de** ondervraagde ambulant begeleiders bekend. Bij geen van de vier is bekend of de uitslag van de competentiemeter een goede weergave is van de MBO competenties. Twee van de vier ambulant begeleiders vinden zelfredzaamheid, zelfreflectie, organisatie en planning belangrijke competenties, maar denken niet dat die competenties worden afgecheckt bij de intake.

Zij zijn van mening dat er ook groei in de competenties mogelijk moet zijn en dus hoeft de leerling niet volledig de competenties te kunnen uitvoeren op niveau 4 van een vierpuntsschaal.

Een ambulant begeleider vindt dat de leerlingen “gepamperd” worden op het VSO en niet goed voorbereid zijn op de eisen van het MBO. De leerlingen zijn niet goed voorbereid op het nemen van verantwoordelijkheid voor hun eigen toekomst. Vaak is het niveau in het VSO lager dan wat er op het MBO wordt gevraagd met betrekking tot zelfstandigheid, planning en organisatie, en worden te lage eisen gesteld aan gedrag en prestaties.

Vanuit het MBO wordt niet duidelijk aangegeven wat er van de leerling verwacht wordt. Leerlingen hebben moeite omdat te snel zelfstandigheid van hen verwacht wordt, evenals overzicht hebben en je eigen dingen kunnen organiseren. Zeker in het begin van de opleiding is de structuur van de opleiding voor veel leerlingen onduidelijk. Daarnaast is er minder begeleiding dan leerlingen in het VSO gewend waren. Wat lijkt te helpen in deze periode van de studie is samen plannen waarbij de docent stuurt (mening 1 ambulant begeleider).

Wanneer de ambulant begeleiders de SHL competenties krijgen voorgelegd, benoemen zij de top vier als volgt:

1. Plannen en organiseren
2. Met druk en tegenslag omgaan
3. Samenwerken en overleggen
4. Instructies en procedures opvolgen
(zie tabel 11)

Tabel 11 Scores ambulant begeleiders op SHL competenties

SHL competenties	Response Percent
Bedrijfsmatig handelen	0,0%
Ondernemend en commercieel handelen	0,0%
Met druk en tegenslag omgaan	75,0%
Omgaan met verandering en aanpassen	50,0%
Instructies en procedures opvolgen	50,0%
Kwaliteit leveren	25,0%
Op de behoeften en verwachtingen van de klant richten	0,0%
Plannen en organiseren	100,0%
Leren	25,0%
Creëren en innoveren	0,0%
Onderzoeken	0,0%
Analyseren	25,0%
Materialen en middelen inzetten	25,0%
Vakdeskundigheid toepassen	25,0%
Formuleren en rapporteren	25,0%
Presenteren	25,0%
Overtuigen en beïnvloeden	0,0%
Relaties bouwen en netwerken	0,0%
Ethisch en integer handelen	0,0%
Samenwerken en overleggen	75,0%
Aandacht en begrip tonen	0,0%
Begeleiden	0,0%
Aansturen	0,0%
Beslissen en activiteiten initiëren	0,0%

Suggesties van de ambulant begeleiders m.b.t. het ontwikkelen van de gevraagde competenties en werkprocessen voor leerlingen met een LGF/ indicatie:

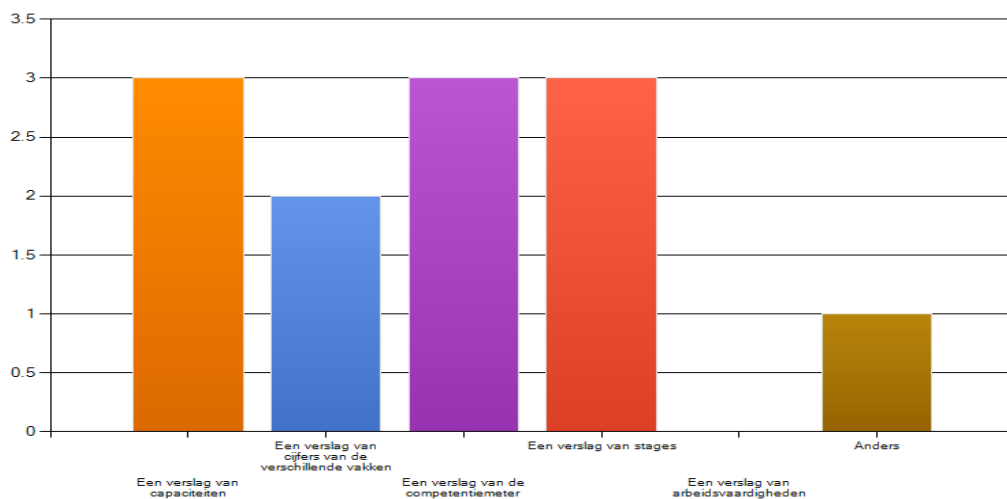
- Op de hoogte zijn van de competenties die later van leerlingen gevraagd worden en daarmee rekening houden bij voorbereidingen en in gesprekken.
- Docenten meer zicht en kennis laten hebben van de gevraagde competenties op het MBO en daar naar toe werken in het laatste studiejaar.
- Begeleiding en coaching in het verwerven van de benodigde competenties. Vaardigheden leer je niet vanzelf; hier kun je meer op sturen.
- Duidelijker omschrijven wat de bedoeling is, dit een doel laten zijn op het V(S)O.
- Uitgebreid beroepskeuze onderzoek waarin niet alleen de interesse aan bod komt, maar ook wat voor mens ben ik, wat kan ik, enzovoort. Een programma met spiegelbeeld bijvoorbeeld. Daar kan een aantal jaren voor de overstap al aandacht aan worden besteed. Open dagen, interviews met mensen die het beroep

uitoefenen. goed beeld creëren wat een opleiding biedt en wat je er vervolgens mee kunt gaan doen.

De waarde van een portfolio wordt door alle vier ambulant begeleiders onderschreven. Op dit moment wordt volgens hen nergens een portfolio echt gebruikt. Drie van de vier ambulant begeleiders achten het geen voorwaarde voor toelating op het MBO. De inhoud zou minimaal moeten bestaan uit:

- Een verslag van capaciteiten
- Een verslag van cijfers van de verschillende vakken
- Een verslag van de competentiemeter
- Een verslag van de stages
(zie tabel 12)

Tabel 12 Belang van onderdelen in het portfolio



Alle vier ambulant begeleiders zijn van mening dat een leerling in een portfolio ook iets van zichzelf zou moeten vertellen. Het gesprek over het portfolio zou kunnen bijdragen aan het zichtbaar maken van de ontwikkeling op het gebied van competenties. Het is een aanvulling op de motivatie en inzet die een leerling heeft voor een bepaalde opleiding. Het gesprek dwingt hen vooraf al goed na te denken over zichzelf en de opleiding en besteedt daardoor aandacht aan loopbaanontwikkeling en -begeleiding. Als er een verlengde intake is, is er tijd om het ook echt te bekijken. Wanneer er beroepskeuze-achtige dingen in staan, dan geeft dat het idee van een weloverwogen keuze. Evaluatieformulieren van stages geven aan waar de leerlingen met de competenties staan. Door kunnen vragen op belangrijke onderdelen.

Naast de bevraging van de oud-leerlingen en de AB'ers is ook een analyse uitgevoerd naar de relevante onderzoeken in het kader van masterstukken van medewerkers van Heliomare onderwijs in de periode 2008-2011.

Samenvatting van aanbevelingen uit eerdere onderzoeken binnen Heliomare onderwijs

Deze onderzoeken zijn in het kader van de masteropleiding uit de periode 2008 – 2011 (zie bijlage 2) uitgevoerd.

Van Boven, G., 2010

Belangrijke competenties zijn:

- Zelfstandig werken
- Samenwerken
- Met/in grote groepen kunnen werken

Belangrijke aanvulling: Een onderwijskundig rapport (=portfolio)

Jutjens, A., 2010

- Geef de AB'er meer een rol in de transitie

Van der Sluis, E., 2008

- Kennisoverdracht in het MBO en leerwerkbedrijven over ziektebeelden en beperkingen van LGF leerlingen in de vorm van trainingen en workshops met het accent op oplossingsgericht coachen en samenwerkend leren en een begeleiding die gericht is op de vraag van de klant.

Eppink, L. 2011

Relevante succesfactoren:

- Motivatie en doorzettingsvermogen
- Werkhouding
- Omgang met anderen
- Samenwerking
- Verhoging van zelfvertrouwen
- Ontwikkelingsgerichte gespreksvoering
- Inzet AB'er

Lips, R., 2011

- Suggesties hebben betrekking op de intake van het VSO, maar bevatten punten voor de overgang VSO-MBO.

Roepert, B., 2009

- Leerling: Plan van aanpak m.b.t. de stage een aantal maanden vooraf aan de start gezamenlijk opstellen (met mentor en AB'er). Daarin wordt de wijze van informeren over de BeroepsPraktijkVormings-plaats (wanneer en door wie) en de individuele behoefte van de begeleiding opgenomen. BPV plaats van te voren informeren
- Kortom het gehele begeleidingsnetwerk vroegtijdig informeren en activeren

Beroud, J., 2009

- Maak een lijst met vaardigheden en opdrachten waaraan leerlingen kunnen werken.
- Kijk op elkaars afdelingen (vso en mbo) en leer van elkaar
- Beide scholen zorgen ervoor dat de gewenste proefperiode goed uitgewerkt wordt
- Geef de ambulante begeleider daarbij een rol en doe een persoonlijke overdracht
- De loopbaanadviseur moet meer betrokken worden en zich meer profileren bij de overdracht

Conclusie: De uitkomsten van de onderzoeken matchen met de resultaten van de leerling-enquêtes en de antwoorden van ambulant begeleiders.

De ontwikkeling van een onderwijsprogramma en ondersteunende activiteiten voor het verwerven en toetsen van competenties

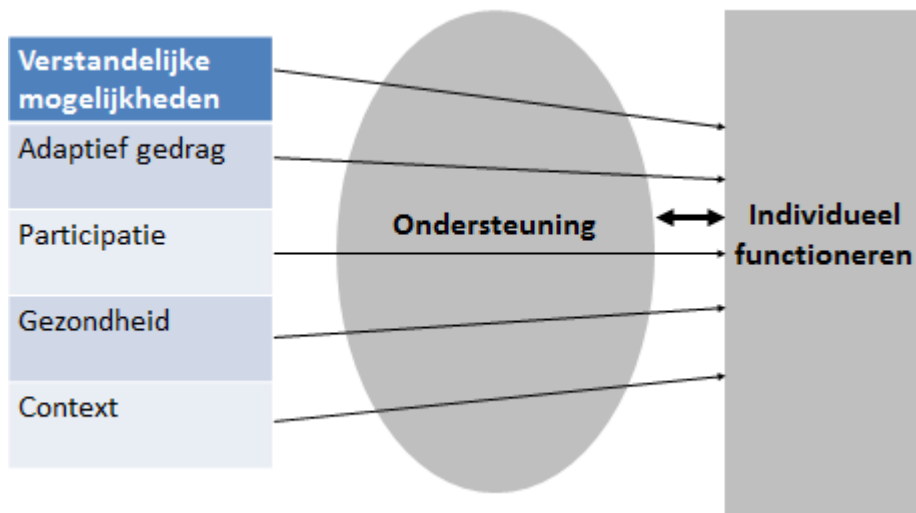
Inleiding

Alle leerlingen van het VSO van Heliomare onderwijs krijgen met ingang van het studiejaar 2011-2012 te maken met een Individuele TransitiePlan (ITP) als instrument om het eigen transitieproces te ontwikkelen en vorm te geven en de keuzes te maken die daarbij horen. Toekomstgerichte loopbaangesprekken met de leerlingen staan hierbij centraal. Het onderwijsprogramma ondersteunt het transitieproces en helpt de leerling zich de competenties eigen te maken voor een succesvolle overgang naar het vervolgonderwijs, c.q. het MBO.

Transitie centraal

In het visiedocument van het VSO van Heliomare onderwijs neemt het begrip '*transitie*' een centrale plaats in (Heliomare, 2011). Het begrip transitie wordt gebruikt om betekenisvolle en vaak ingrijpende overgangen te markeren gedurende de levensloop van mensen. Belangrijke transitiemomenten zijn bijvoorbeeld het instromen in het basisonderwijs, de overgang naar het voortgezet onderwijs, het stichten van een gezin en het krijgen van kinderen en het met pensioen gaan. In het VSO van Heliomare onderwijs gebruiken we het begrip transitie om het proces te duiden waarin de leerlingen zich voorbereiden op volwassenheid en op hun deelname aan de samenleving in al haar facetten. Het gaat hier om invulling geven aan burgerschap waarin centraal staan wonen, werken, leren, vrijetijdsbesteding, gezondheid en mobiliteit, maatschappelijke participatie en vriendschappen en relaties.

De begeleiding en ondersteuning van mensen met een beperking is de afgelopen decennia sterk veranderd. De ontwikkeling van het burgerschapsparadigma heeft hiertoe sterk bijgedragen (Van Gennep, 2000). In overeenstemming met het burgerschapsparadigma propageren wij een taalgebruik en een werkwijze die recht doet aan veranderde opvattingen over de positie van mensen met een beperking in de samenleving. Het burgerschapsparadigma is veel meer gericht op de mogelijkheden die mensen met functiebeperkingen hebben en de ondersteuning die zij nodig hebben die te realiseren, zoveel mogelijk in een inclusieve woon-, leef- en werkomgeving, waarin de nadruk ligt op participatie (Buntinx, 2007; Schuman, 2010). Het ondersteuningsmodel van de American Association on Mental Retardation (AAMR) maakt dit inzichtelijk (zie figuur 3).



Figuur 3. Het AAIDD model van ondersteuning

Deze ondersteuning is gericht op emancipatie, participatie en empowerment van betrokkenen met het doel dat zij zodanig sterk en ter zake kundig worden dat zij zelf (steeds meer en beter) de verantwoordelijkheid kunnen nemen voor de keuzes die gemaakt worden en de besluitvorming die daarmee samenhangt (Callahan & Bradley Garner, 1997). In dit proces speelt het begrip '*ondersteuning*', in plaats van het begrip '*zorg*' een centrale rol (van Gennep, 2000). De afgelopen decennia werd namelijk langzaam maar zeker afscheid genomen van het deficiëntiedenken, waarin de nadruk lag op wat mensen met functiebeperkingen niet konden, en daardoor op de zorg waarvan zij afhankelijk waren. Heliomare onderwijs sluit zich aan bij dit nieuwe denken en probeert van hieruit het transitiedenken in het VSO uit te werken en vorm te geven in het onderwijsaanbod en de daarmee verbonden activiteiten en procedures. De volgende principes zijn hierbij leidend:

- De jongere staat centraal en wordt uitgedaagd, gestimuleerd en ondersteund om steeds meer zelf de regie te voeren en zeggenschap op te eisen.
- Alle ondersteuning en begeleiding zijn toekomstgericht en planmatig opgezet.
- De ondersteuning vindt geïntegreerd plaats, dat wil zeggen in nauwe samenwerking met alle betrokkenen.
- Ouders/verzorgers zijn belangrijke partners.

De invoering van ITP's is het resultaat van de pilot in het schooljaar 2010-2011, waarbij met 56 jongeren is geëxperimenteerd met het werken met ITP's, de begeleiding en ondersteuning die dit vraagt en de voorwaarden die nodig zijn om dit te realiseren. Binnen het transitieproces staat de verwerving van competenties centraal. Competenties die het brede terrein van leren, loopbaan en burgerschap bestrijken. De competenties die in deze periode gebruikt werden, zijn ontleend aan Bosma (2011).

Leerlingen krijgen ondersteuning bij het werken aan deze competenties door een uitdagend onderwijsprogramma, een competentiemeter waarmee ze zicht krijgen op voor het transitieproces belangrijke competenties en waarmee zij de eigen competenties kunnen monitoren en evalueren.

In dit project hebben we in het vorige hoofdstuk de competenties van de competentiemeter vergeleken met de SHL competenties die gehanteerd worden in het MBO.

In dit hoofdstuk staan we stil bij de innovaties die zijn doorgevoerd met als doel gericht en meer leerlinggestuurd te werken aan de competenties die van de Heliomare leerlingen worden verwacht wanneer zij doorstromen naar het MBO en in toenemende mate naar het HBO. Het gaat hier om het POV programma, waarin leerlingen werken aan prestaties en onderzoek doen op basis van door henzelf of door anderen geformuleerde onderzoeksvragen, het intersectorale programma in de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg van het VMBO, om vernieuwing van de loopbaanontwikkeling en –begeleiding, de invoering van een digitaal portfolio en het voeren van individuele transitiegesprekken.

Prestaties en Onderzoeksvragen (het POV programma)

Om leerlingen te ondersteunen bij het verwerven van de competenties die zij nodig hebben om het transitieproces naar volwassenheid en de instroom in vervolgonderwijs succesvol te kunnen maken, is het VSO van Heliomare onderwijs in het studiejaar 2010-2011 in de onderbouw van het VSO gestart met het experimenteren met nieuwe onderwijsactiviteiten. De leerlingen werken gericht aan bepaalde prestaties of doen onderzoek op basis van door henzelf of door de docenten geformuleerde onderzoeksvragen. Deze nieuwe activiteiten vallen onder de noemer POV, een afkorting van ‘Prestaties en OnderzoeksVragen’. In het schooljaar 2011-2012, ondersteund vanuit dit project, heeft het experiment ook een vervolg gekregen in de bovenbouw van het VSO.

Opzet POV Onderbouw VSO BL-TL-HAVO

De doelstellingen van de gehanteerde leerlijnen en competentielijnen binnen de onderbouw van de BL/TL/Havo van Heliomare onderwijs zijn het aanspreken van meerdere leerstijlen bij de leerlingen en het meer individueel en gericht in kaart kunnen brengen welk leerrendement de leerling heeft behaald op de verschillende leer- en competentielijnen. Dit wordt gedaan door te werken aan verschillende POV opdrachten. Deze POV opdrachten voldoen aan de kerndoelen, die per vak zijn gesteld in de VSO kerndoelen.

Binnen de onderbouw van de BL/TL/Havo wordt tijdens de POV uren inhoudelijk gewerkt aan prestaties en onderzoeksvragen binnen verschillende domeinen, te denken valt aan: mens en maatschappij, kunst en cultuur en communicatie. Deze domeinen vertegenwoordigen alle vakken. De groei (het leerrendement) van individuele leerling wordt door middel van leerlijnen bijgehouden. Naast de individuele groei van de leerlingen op de leerlijnen (dus vak/domein gerelateerd) wordt ook gewerkt aan competenties. Deze competenties zitten verweven in de POV opdracht. Het leerrendement hiervan wordt bijgehouden op de competentielijnen.

Bij het aftekenen van de POV opdrachten vult de vakdocent samen met de leerling in, in hoeverre de leerling is gegroeid op een leer- en/of competentielijn.

Competentielijnen van de onderbouw BL/TL/Havo Heliomare onderwijs (zie tabel 13):

Tabel 13 Competentielijnen van de onderbouw BL/TL/Havo Heliomare onderwijs

	Competenties
1	Plannen & Organiseren
2	Studievaardigheden
3	Zelfstandig werken
4	Samenwerken
5	Communiceren
6	Omgaan met informatiebronnen- en middelen
7	Omgaan met regels en afspraken
8	Respectvol omgaan met anderen
9	Omgaan met emoties van jezelf en anderen
10	Zelfkennis (kunnen reflecteren op jezelf en anderen)

Leerlijnen van de onderbouw BL/TL/Havo

De leerlijnen en competentielijnen worden ingezet als meetinstrument bij de POV opdrachten en als instrument om de individuele groei van de leerling te evalueren. De evaluatie momenten vinden plaats tijdens de portfolio- en coachingsgesprekken met de mentor. De leerling vult hierbij een formulier in over de afgelopen periode. Tijdens dit gesprek laat de leerling zien wat er gedaan en geleerd is. De leerling laat het geleerde zien door de gemaakte prestaties en onderzoeksvragen. Deze worden 'bewijzen' genoemd. Om de leerling te helpen bij het voorbereiden van het portfolio-gesprek moet er een vragenlijst worden ingevuld.

Kort samengevat bestaat de vragenlijst uit 2 delen.

Deel 1 omvat 4 onderdelen:

- 1A: Overzicht: wat is er gedaan door de leerling in de afgelopen periode?
- 1B: Organisatie: is de bewijzenmap op orde?
- 1C: Prestaties en Onderzoeksvragen: was de leerstof te moeilijk of te makkelijk?
- 1D: Prestaties en Onderzoeksvragen: algemeen beeld; werkt de leerling netjes, ondersteuning van de docenten gehad, hoe gaat de samenwerking enzovoort?

Deel 2 bestaat uit een overzichtslijst met competenties en vervolgvragen voor de volgende periode.

Tijdsbesteding van POV

Gedurende het schooljaar is er elke dag 2 lesuren tijd ingeroosterd voor POV uren. Dit wordt volgend schooljaar teruggebracht naar 4 maal 1 klokuur, daar de korte spanningsboog van de (meeste) leerling het lastig maakt 2 lesuren POV effectief vorm te geven.

Leerlingeninbreng

De leerlingen hebben zeggenschap over de keuze van de POV opdrachten. Dit moet verdeeld zijn over de verschillende domeinen, prestaties en onderzoeksvragen. Door een gelijkwaardige verdeling wordt ervoor gezorgd dat de ontwikkeling van de leerling niet eenzijdig verloopt en teveel is gericht op alleen de interesses van de leerling. Ook moet er

worden voldaan aan de kerndoelen die per domein/vak worden vastgesteld. Bij het aftekenen van de POV opdrachten bij de vakdocent geven de leerlingen zelf aan in hoeverre zij denken gegroeid te zijn op een leerlijn en/ of competentielijn. De leerling moet helder kunnen aangeven waarom hij is gegroeid op het leer- en competentie lijn, wat hij heeft geleerd, wat hij nog wil bereiken en hoe hij dit doel wil bereiken. De uiteindelijke beoordeling wordt in overleg met de vakdocent en leerling gedaan.

De inbreng van de leerling tijdens het portfolio- of coachingsgesprek wordt met behulp van de vragenlijst voorbereid. Na afloop van het portfolio- of coachingsgesprek wordt er van de leerling verwacht dat de leerling een gespreksverslag kan maken. Dit verslag kan met behulp van een stappenplan worden gemaakt, waarna het verslag wordt ingeleverd bij de mentor.

Rol van de docent

De docent heeft een coachende en/of begeleidende rol. Vooral tijdens de POV-opdrachten, het nabespreken van de POV opdrachten en het portfolio- of coachingsgesprek. Verder houdt de mentor een overzicht bij van de door de leerlingen gemaakte POV opdrachten om ervoor te zorgen dat aan alle kerndoelen wordt voldaan.

Meting van de competenties tijdens de POV opdrachten en portfoliogesprekken

Het objectief meten van de competenties is een ontwikkelpunt. In de onderbouw wordt dit als lastig ervaren. Belangrijke elementen bij de objectieve beoordeling zijn: in hoeverre speelt de input van de leerling een rol? In hoeverre speelt de subjectiviteit en wellicht ook willekeur van de afzonderlijke docenten een rol bij de beoordeling van een opdracht?

Een mogelijke oplossing kan zijn het meer concretiseren van de gevraagde competenties. Bij samenwerken bijvoorbeeld: overleggen, taakverdeling, anderen steunen, enzovoort. Anders gezegd: waarneembare criteria ontwikkelen voor werk- en beroepshouding en gedrag.

POV in de bovenbouw

In het kader van dit project is besloten om in het studiejaar 2011-2012 ook in de bovenbouw van Heliomare onderwijs het werken aan de hand van Prestaties en OnderzoeksVragen in te voeren. De verwachting is dat deze werkwijze de leerlingen extra ondersteunen bij het werken aan en zich eigenaar maken van juist die competenties die zo belangrijk zijn om straks in het MBO succesvol te kunnen zijn. De flexibele opzet en de keuzes die leerlingen kunnen maken, gekoppeld aan een goede begeleiding en ondersteuning, bijvoorbeeld via afname van de competentiemeter en hierover met de leerling in gesprek gaan, betekent dat ook meer ruimte ontstaat voor maatwerk: leerlingen verschillen van elkaar en verschillen dus ook in de mate waarin zij nog aan bepaalde competenties moeten werken. Via de POV kunnen zij aan opdrachten werken die voor hen persoonlijk en voor hun transitie naar het vervolgonderwijs belangrijk en relevant zijn.

In de onderbouw wordt thematisch gewerkt. In de bovenbouw is dit gedeeltelijk ook zo met bijvoorbeeld thema's als: Actualiteiten, Festiviteiten of Loopbaan ontwikkeling en -begeleiding. In de bovenbouw vormen de POV-opdrachten een onderdeel van het examengerichte programma per vak: prestaties en onderzoeksvragen zijn dan vervangend, aanvullend, verbredend of verdiepend. Maar er is ook een aanbod van projectmatige (vak of domeinoverstijgende) opdrachten. In de bovenbouw kunnen per POV-periode een klein

aantal POV-opdrachten verplicht gesteld worden, aangedragen door de vakdocent, indien er geconstateerd wordt dat anders bepaalde onderdelen van het examenprogramma onvoldoende aan de orde komen.

Competentie-ontwikkeling is binnen de POV-uren een belangrijk streven, naast het doel individueel maatwerk te bieden voor leerlingen die zich voorbereiden op het examen. In de bovenbouw geldt daarom als doelstelling competentie-ontwikkeling zoveel mogelijk te integreren in het examenprogramma. Elke vakdocent kijkt kritisch naar het aanbod en probeert een evenwichtig onderwijsaanbod te realiseren op klassikaal, groeps- of individueel niveau, zowel in de lesgebonden uren als tijdens POV-uren. De grote uitdaging is POV-opdrachten te ontwerpen en samen te stellen die leerlingen zowel motiveren, helpen de noodzakelijke competenties te verwerven voor het vervolgonderwijs als effectief voorbereiden op het examen.

POV uren in de bovenbouw TL- HAVO

De laatste twee uren van elke schooldag zijn leerlingen bezig met het werken aan hun prestaties of onderzoeksvragen. De leerling zoekt, alleen of in een groepje, een opdracht uit en werkt deze onder begeleiding van een leraar/coach uit. De leerlingen zijn vrij in hun keuze, mits de POV aansluit bij hun persoonlijke leerdoelen (die gekoppeld zijn aan het werken aan bepaalde competenties) en de verschillende domeinen in het onderwijsprogramma. Binnen het VMBO en Havo onderwijs van Heliomare onderscheiden we vijf domeinen en elk domein combineert een aantal vakken. De domeinen zijn:

- Mens & Gezondheid (Biologie, Verzorging en Sport)
- Communicatie (Nederlands, Engels, Frans en Duits)
- Mens & Maatschappij (Aardrijkskunde, Geschiedenis, Economie en Maatschappijleer, in de onderbouw geïntegreerd binnen het vak Gamma)
- Mens & Natuur (Rekenen, Wiskunde, Natuur- en scheikunde)
- Kunst & Cultuur (Techniek, Beeldende vakken en Drama).

Iedere periode heeft een bepaald thema. Alle domeinen hebben onderzoeksvragen en prestaties voor dit thema gemaakt. Dit schooljaar zijn leerlingen bijvoorbeeld intensief bezig geweest met de volgende thema's: Kennismaken, Nieuws & Media, Ontdekken en Milieu. De domeinen zijn ook onderling verbonden. Bijvoorbeeld in het tuinproject. Bij dit project, in het thema milieu, hebben de leerlingen een grote houten bak (techniek) gemaakt waar tien tuintjes in moesten (wiskunde en rekenen). Er werden zaadjes in gezaaid (biologie). Van het project zijn foto's gemaakt (Beeldende Vakken) en een verslag (Nederlands). Over een paar weken wordt een maaltijd bereid uit eigen tuin (Verzorging). Aan het eind van een thema volgt het vieren & vaststellen. Bij 'vieren' presenteren de leerlingen aan elkaar wat ze hebben gemaakt. Bij 'vaststellen' kijkt de leerling samen met de mentor naar wat hij heeft gedaan, wat het resultaat was, bijvoorbeeld op het gebied van verworven competenties, en welke leer- en competentielijnen de leerling de komende periode gaat oppakken.

Elk domein levert prestaties en onderzoeksvragen. Deze kunnen gemaakt worden door docenten, waardoor geborgd wordt dat bijvoorbeeld leerstof voor het examen en examenvaardigheden inderdaad aan bod komen. Of door docenten en leerlingen samen, of door individuele leerlingen of groepjes leerlingen. Tijdens de POV-uren kiezen leerlingen uit

verschillende prestaties en onderzoeksvragen, waarbij ze er rekening mee moeten houden dat alle relevante competenties aan bod komen. Tijdens de ITP gesprekken en voortgangsgesprekken komt dit aspect expliciet aan bod.

Onderzoeksvragen

Een onderzoeksvraag is kennisgericht. De leerling kiest een onderzoeksvraag uit een domein en gaat op zoek naar de antwoorden door verschillende bronnen te gebruiken (internet, boeken, kranten, enzovoort). Hier maakt de leerling een verslag van. De leerling werkt over het algemeen alleen.

Prestaties

Een prestatie wordt meestal door een groepje leerlingen gedaan en hierbij gaan de leerlingen iets maken. Dit kan een verslag zijn, maar ook een film, een collage, een lied/rap, een tekening, een krant, een bouwwerk, enzovoort. Het groepje werkt dus toe naar een product, dat door anderen beoordeeld wordt. Hiervoor moeten zij afspraken maken met betrekking tot planning, organisatie en tijdspad. De prestaties mogen op diverse manieren worden gepresenteerd om de leerlingen de mogelijkheid te geven aan te sluiten bij de eigen talenten en mogelijkheden of hen de gelegenheid te bieden zich nieuwe competenties eigen te maken. In de prestaties moeten de leerlingen gebruik maken van elkaars kwaliteiten. Ze moeten dus aan anderen uitleggen of laten zien wat ze weten en kunnen.

Evaluatie POV en het leveren van maatwerk

Structuur en begeleiding is vooral belangrijk voor de leerlingen die een stoornis in het autistisch spectrum hebben, maar eigenlijk hebben alle leerlingen in het VSO van Heliomare onderwijs er baat bij. De eerste evaluaties van het project POV laten zien dat de betrokken leerlingen daadwerkelijk ander gedrag zijn gaan vertonen. Het is bijvoorbeeld rustiger op de afdeling. Het feit dat de leerling eigenaar is van zijn of haar eigen leerproces werkt positief op het competentiegevoel. Daarnaast vinden leerlingen het een uitdaging om met elkaar en met leerlingen uit een andere klas samen te werken tijdens de POV-uren. Doordat er wordt ingespeeld op verschillende manieren van leren, uitwerken, verslaglegging en presenteren is er voor elke leerling, cluster 3 of cluster 4, wel iets dat aansluit bij zijn of haar specifieke leerbehoefte en competenties.

Intersectorale programma basis- en kaderberoepsgerichte leerweg

Inleiding

Binnen de BL (beroepsgerichte leerweg) van het VSO van Heliomare onderwijs wordt intersectoraal gewerkt. De term intersectoraal programma geeft aan dat het onderwijsprogramma samengesteld is uit 2 of meer sectorprogramma's. Zoals aangegeven door Bijsterveldt (2008) bestaan intersectorale programma's bijvoorbeeld uit een onderwijsprogramma van dienstverlening en commercie.

Doelstelling van intersectoraal werken is de leerling de mogelijkheid bieden zich te oriënteren in het brede beroepenveld, uitgaande van de loopbaanvraag van de leerling en niet primair gericht op de arbeidsmarkt. De brede oriëntatie in het beroepenveld is sterk gekoppeld aan een goede loopbaanbegeleiding. De leerlingen kunnen door de brede oriëntatie ieder op hun eigen moment de voor hen juiste vervolgopleiding in het MBO kiezen. De kern van intersectoraal werken in het vmbo zijn de vaste beroepscompetenties: kennis, vaardigheden en houdingen die straks in allerlei verschillende beroepssituaties van hen worden verwacht.

Door de praktische werkzaamheden en opdrachten wordt er vanuit gegaan dat leerlingen zich een reëler beeld kunnen vormen van het beroepenveld en dat door deze loopbaanoriëntatie de vervolgopleiding vloeiender zal verlopen. (Platform Intersectoraal VMBO, 2007).

Doelstelling van intersectoraal werken op de VSO BL Heliomare onderwijs is het toeleiden van leerlingen naar een passende MBO opleiding, binnen de interesse en vaardigheidsmogelijkheden van de leerling.

De verbreding van het onderwijsprogramma moet er voor zorgen dat leerlingen de mogelijkheid krijgen om zich breder te verdiepen in de competenties die worden gevraagd in het beroepenveld van dienstverlening en commercie, gezien de vraag naar breed opgeleide jongeren in de maatschappij.

Inhoud van het programma intersectoraal werken.

In het kader van dit project wordt sinds 2011 in de bovenbouw van de BL gewerkt met de methode Dubbelklik (<http://www.dubbelklik.nu/>). Aan de hand van 6 modules leren leerlingen theoretische en praktische vaardigheden die nodig zijn binnen het beroepenveld van dienstverlening en commercie. Bijvoorbeeld supermarkt, sportschool en zorgboerderij. De beroepsvoorwaarden zoals omgaan met de computer, dekken van een tafel, omgaan met de kassa en hulpverlening bieden via EHBO, worden op de afdeling geoefend. De Algemeen Vormende vakken zijn verweven met het intersectoraal werken. Met de AVO docenten wordt afstemming gezocht over de integratie van de te ontwikkelen vaardigheden van de leerlingen. De vaardigheden voor Nederlands, Rekenen/ Wiskunde en Engels zijn verweven en worden in de werkopdrachten van Dubbelklik aangeboden.

Competentiemeter in de BL

De bovenbouw van de BL werkt niet meer met een competentiemeter zoals deze wordt gebruikt bij de onderbouw van de BL/TL en HAVO. Binnen de bovenbouw worden de werklijsten en de vaardigheidslijsten vanuit de methode Dubbelklik gebruikt voor het meten van competenties. Na iedere module worden de competenties met behulp van de afgetekende werklijsten in elk eindgesprek geëvalueerd. Dit gebeurt in gezamenlijk overleg tussen de mentor en de leerling.

De inbreng van de leerling

Iedere module heeft een eindgesprek waarbij alle vaardigheden die geoefend zijn worden geëvalueerd. De leerling kan aangeven welke opdrachten zijn uitgevoerd aan de hand van de formulieren die worden ingevuld met de begeleidende docenten van de methode Dubbelklik. De leerling moet verwoorden welke ondersteuning hij/zij heeft gehad, welke leerpunten er zijn behaald en welke leerpunten voor de volgende periode worden vastgesteld.

Docentenrol

De rol van de docenten binnen intersectoraal werken is een begeleidende en coachende rol. De mentor is het aanspreekpunt voor de leerling. De mentor monitort de vorderingen van de leerling. Er zijn 3 docenten betrokken bij het intersectoraal werken. Deze betrokken docenten hebben een vaste groep leerlingen die ze begeleiden tijdens de uren intersectoraal werken. Zij hebben overleg met de mentor over de voortgang van de leerling, zij tekenen de werklijst van de leerlingen af en beoordelen van de leerling tijdens de module.

Loopbaanontwikkeling en –begeleiding (LOB)

Het LOB-beleid bij Heliomare onderwijs stoelt op het LOB-implementatieplan dat is opgesteld in het kader van het Project Stimulering LOB van de VO-RAAD en het masteronderzoek van de schooldecaan 'Keuzebegeleiding op Maat' (Spierings, 2011) en maakt onderdeel uit van dit project. LOB staat in dienst van de schoolvisie namelijk 'toekomstgericht werken', waarbij de zelfredzaamheid van de leerling centraal staat. Het VSO-team ondersteunt de leerling bij de vergroting en versterking van de eigen competenties, het ontwikkelen van betekenisvolle relatie en het verwerven van autonomie. Aspecten die doorslaggevend zijn voor een kansrijk LOB-beleid.

LOB is een belangrijk onderdeel van het brede transitieproces, omdat de leerlingen, in wisselwerking met ouders, peer-group en schoolbegeleiders onder (positieve of negatieve) druk staan keuzes te maken wat betreft hun toekomstige opleiding en het beroepenveld waarin zij werkzaam willen zijn. Voorop staat wat de leerling zelf ziet als zijn/haar gewenste en bereikbare toekomstbeeld. Elke leerling krijgt binnen het VSO van Heliomare onderwijs te maken met geplande toekomstgeprekken, zoals een individueel transitiegesprek (ITP) of een leerling-mentorgesprek, maar wordt ook begeleid en gestimuleerd zelf op onderzoek uit te gaan, bijvoorbeeld tijdens de opendagen van de vervolgopleidingen. Expliciete LOB-activiteiten bij Heliomare onderwijs zijn er op gericht om, naast bijvoorbeeld het aanbieden van stages, opleidingsmogelijkheden te bespreken en werk meer tastbaar en inleefbaar te maken door denken, praten en doen.

Inhoudelijk wordt de inhoud van LOB gekoppeld aan de VSO-kerndoelen: leren leren, leren taken uitvoeren, leren functioneren in sociale situaties en reflectie op eigen keuzes en ervaringen. Vanuit het implementatieplan en masteronderzoek is een aantal inhoudelijke criteria geformuleerd, waaraan de gekozen LOB-middelen en activiteiten moeten voldoen. De belangrijkste zijn:

- Ruimte geven aan de dialogische leeromgeving met nadruk op empowerment van de leerling.
- Loopbaancompetenties toegankelijk maken voor VSO-leerlingen, zodat ze aansluiten op de belevingswereld van onze leerlingen en met het oog op 'actief burgerschap' de buitenwereld dichterbij brengen.
- Ervaringsgerichte activiteiten en werkvormen, die bijdragen aan de sociale vorming, zoals LOB-activiteiten die opinievorming over werk en leven stimuleren. Rollenspelen gebaseerd op beroepsdilemma's en beroepssimulatie. De APS-materialen REALGAME en MSC1 worden, als onderdeel van dit project, dit schooljaar in de bovenbouw beproefd door mentoren.
- Ouders zijn heel belangrijk in het keuzeproces, evenals betrokken en deskundige professionals dat kunnen zijn, maar liever niet leidend. Leerlingen bepalen door wie, in welke mate en op welke manier zij ondersteuning wensen bij hun toekomstplanning. Naast een aantal vaste beslismomenten zoals het vaststellen van vakkenpakketten, leerniveaus, voldoen aan criteria voor gewenste vervolgopleiding en de nodige toekomstondersteunende praktische zaken, draait LOB en keuzebegeleiding om inspelen op de individuele behoeften van de leerling (maatwerk).
- Bij het ondersteunen van het keuzeproces wordt bij het leerling-decaan gesprek veel gebruik gemaakt van de digitale testinstrumenten S-traject en Icares en wanneer nodig van specifieke coachingsmaterialen.
- De leerlijn loopbaancompetenties worden gekoppeld aan vakinhouden, het POV-programma, de talentenmiddag en het portfolio.

Het portfolio

Een portfolio is in haar oorspronkelijke vorm een selectie van werkstukken waarmee mensen aan anderen kunnen laten zien wat zij in hun mars hebben. Het laat als het ware zien over welke competenties iemand beschikt en hoe die competenties zijn uitgekristalliseerd in een reëel product. Een fotograaf heeft bijvoorbeeld een map met foto's waarop te zien is wat voor soort foto's hij/zij maakt en wat de kwaliteit van die foto's is.

Binnen het VSO van Heliomare onderwijs zijn we in het kader van dit project in het schooljaar 2011-2012 begonnen met de ontwikkeling van een digitaal portfolio. In dit portfolio kunnen de leerlingen laten zien waaraan zij gewerkt hebben, met welk resultaat dat is gebeurd en welke competenties zij hebben verworven, c.q. hebben versterkt. Het is een verzameling van persoonlijke producten en een neerslag van activiteiten (waar een leerling trots op is), die betrekking hebben op het leren van een leerling binnen, maar ook buiten de school, en waaruit blijkt hoe de leerling zich ontwikkelt.

Binnen het onderwijs ligt het voor de hand dat het portfolio gekoppeld wordt aan competenties en het behalen van leerdoelen. Het portfolio is dan een bewijsvoering van of legitimering voor het competent zijn op bepaalde terreinen. Met andere woorden: het portfolio is een bewijzenmap, waarin leerlingen laten zien wat zij kunnen, elk op het eigen niveau. Het portfolio wordt dan beschouwd als een product.

Tevens is het een procesbewaker. Het portfolio geeft namelijk ook inzicht in het proces van persoonlijke ontwikkeling en groei. Het portfolio is dan een voortgangsrapportage, aan de hand waarvan vervolgstappen gepland kunnen worden. Ons portfolio is een combinatie van een ontwikkelingsportfolio, een reflectieportfolio en een dossierportfolio.

De leerling wordt steeds meer zelf verantwoordelijk voor het verzamelen van bewijzen voor en het vullen en beheren van het portfolio. Het portfolio heeft een duidelijk ondersteunende functie in het transitieproces.

Het is de bedoeling dat leerlingen de resultaten van hun werk en de verworven competenties in een portfolio op een memory-stick meenemen wanneer zij een intake hebben op het MBO of wanneer zij Heliomare onderwijs verlaten. In het jaar 2011-2012 experimenteren we met de ontwikkeling van het portfolio. Het integraal toepassen (implementeren) van het portfolio is voorzien voor het schooljaar 2012-2013.

Het portfoliogesprek

Om de zeven à acht weken heeft elke leerling een portfoliogesprek met zijn mentor. Doel van een portfoliogesprek is dat de docent de leerling begeleidt en ondersteunt in zijn of haar ontwikkeling. Dit kan een cognitieve ontwikkeling zijn maar ook een sociale of emotionele ontwikkeling. De kern van het gesprek is de leerlingen stimuleren te reflecteren op wat zij gedaan hebben, hoe zij dat gedaan hebben, wat zij er zelf van vinden (beoordelen en waarderen, c.q. hoe tevreden zijn ze) en of en wat zij een volgende keer anders zouden willen doen.

De leerling legt ook verantwoording af en laat zien waar hij aan gewerkt heeft de afgelopen periode, niet alleen voor de POV uren, maar ook voor de andere uren en vakken. In dit portfoliogesprek wordt niet alleen gekeken naar de kwaliteit van de onderzoeksvragen en prestaties, maar ook naar de competenties die de leerling ontwikkelt. Kan de leerling bijvoorbeeld beter samenwerken of informatie opzoeken? In een leerlijnenboekje (met hierin tien leerlijnen die gekoppeld zijn aan de domeinen en tien competentielijnen) geeft de leerling aan waar hij denkt te staan op een leer- of competentielijn (zie Bijlage 3). Op deze manier wordt het voor een leerling inzichtelijk wat hij al heeft bereikt en waar nog leerdoelen liggen. Van dit gesprek maakt de leerling een verslag voor in zijn portfolio.

Individuele Transitiegesprekken

Visie

Iedere jongere heeft het recht zich tot optimale zelfstandigheid te ontwikkelen. Hierbij zijn onder andere het niveau van fysiek, cognitief en sociaal functioneren van invloed. De jongere leert hiervoor steeds meer zelf verantwoordelijkheid te nemen en te dragen, kan opkomen voor de eigen wensen en behoeften en kan en mag hierbij fouten maken. Om de zelfstandigheid verder te ontwikkelen hebben de jongeren en de ouders informatie nodig over de persoonlijke sterke kanten van de leerling en de mogelijke belemmeringen die van invloed zijn, alsmede de ondersteuning en begeleiding die geboden kan worden bij het zoeken en vinden van een balans tussen beide.

ITP gesprekken zijn toekomstgerichte gesprekken die als doel hebben de jongeren uit het VSO van Heliomare onderwijs voor te bereiden op de overgang naar vervolgonderwijs (MBO en HBO), de arbeidsmarkt of een betekenisvolle vorm van dagactiviteiten.

De ITP gesprekken worden gevoerd met de jongere en zijn/haar ouders/verzorgers. Centraal staan de wijze waarop de jongere zich voorbereidt op de toekomst en hoe zijn zelfstandigheid zich ontwikkelt. Met behulp van de gesprekken kunnen de jongeren en hun ouders keuzes maken ten aanzien van de ondersteuning en begeleiding die Heliomare onderwijs kan bieden tijdens dit proces en kan vastgesteld worden of de leerling en de ouders vinden of dit nog volgens wens of plan verloopt.

Principes

Aan de visie ten aanzien van de transitie van jongeren met beperkingen naar volwassenheid liggen de volgende principes ten grondslag:

- We spreken mét de jongere en niet over de jongere.
- Een jongere woont, werkt, leert, vult de vrije tijd en heeft fysieke mogelijkheden. Dit zijn geen losse onderdelen maar vormen één geheel. Dit is het basiskader van één leerling één plan.
- We gaan uit van de kracht van de jongere en het cliëntsysteem. Ouders/verzorgers worden betrokken in het proces. Met aandacht voor vertrouwen en privacy.
- Ons denken overstijgt het eigen vakgebied en richt zich op de toekomst van de jongere. We bieden continuïteit. Het transitieprofiel en het individueel transitieplan zijn richtinggevend voor de verschillende bedrijfsonderdelen.
- Onze professionele kennis wordt in samenhang aangeboden – integraal en afgestemd met elkaar. We werken interdisciplinair.
- De jongere is eigenaar van zijn/haar Individueel TransitiePlan (ITP).
- Het ITP is toekomstgericht en planmatig.

Wat is een ITP?

Een Individueel Transitie Plan (ITP) is een toekomstgericht plan dat samen met de jongere en (eventueel) ouders en verzorgers jaarlijks gemaakt en uitgevoerd wordt.

Voorafgaand aan de bespreking wordt een Individueel Transitie Profiel ingevuld door alle betrokken medewerkers. Hierin wordt de huidige stand van zaken (persoonsbeeld) met mogelijkheden, interesses en uitgangspunten beschreven. Ook staat hierin de toekomstverwachting zoals de jongere, maar ook de ouders en professionals deze zien. Zo wordt een beeld verkregen van de reële verwachtingen van mogelijkheden, van de zelfstandigheidontwikkeling van de jongere en van de zorg voor het fysieke en sociaal-emotioneel welbevinden. Tevens wordt het ontwikkelingsperspectief van de jongere in kaart gebracht.

Voor het invullen van het profiel wordt informatie gegeven door de leerlingen, vanuit gesprekken, leerprestaties en een vragenlijst die aan de jongere wordt voorgelegd. Ook de ouders brengen informatie in.

Voorafgaand aan het ITP gesprek bespreekt de mentor de inhoud van het Individueel Transitie Profiel met de jongere, zodat de inhoud ervan bekend is en door de jongere begrepen wordt.

Het ITP gesprek

Het ITP gesprek is een afstemmingsoverleg met de jongere, ouders/verzorgers of wettelijke vertegenwoordiger, betrokken medewerkers en eventueel (externe) genodigden. Wanneer de jongere 16 jaar of ouder is, bepaalt de jonger zelf of de ouders uitgenodigd worden, als de jongere hiertoe in staat is. Bij jongeren met ernstige verstandelijke beperking worden de ouders altijd uitgenodigd.

In het gesprek bespreken betrokkenen met elkaar het transitieprofiel. Deze bespreking is richtinggevend voor het plan van aanpak voor de verdere ontwikkeling van de jongere voor de toekomst.

Het is belangrijk dat de jongere zoveel mogelijk zelf te zeggen heeft over het eigen handelen, de schoolloopbaan, beroepskeuze, dagbesteding, invulling vrije tijd en woonkeuze. Aan al deze aspecten wordt tijdens het gesprek aandacht gegeven en de jongere en ouders/verzorgers zijn actief bij het gesprek betrokken.

Doel

Tijdens het ITP gesprek worden gezamenlijk acties geformuleerd en afspraken gemaakt met de jongere (en de ouders/verzorgers). De individuele doelen voor het komende jaar worden vastgesteld. Deze doelen zijn met name gericht op die vaardigheden die de jongere nodig heeft in het vervolgonderwijs, op de arbeidsmarkt en in de maatschappij en de keuzes die de jongere maakt voor komend jaar en voor zijn of haar toekomst.

Gedurende het jaar heeft de mentor met de jongere een aantal keren een coachingsgesprek. In dit gesprek wordt over de ontwikkelingen van de leerling op de verschillende leefgebieden en leerlijnen gesproken. De in het ITP afgesproken doelen worden geëvalueerd en desgewenst aangepast.

Frequentie

Diverse overleg momenten met de jongeren en hun ouders zijn in een organisatiestructuur vastgelegd. De ITP-bespreking maakt hier deel van uit en vindt 1x per jaar voor iedere leerling plaats. Dit wordt vastgelegd in een jaarplanning, zodat dit tijdig bekend is, zodat waar nodig ook met andere zaken rekening gehouden kan worden.

De opbrengsten van het project

Inleiding

De gezamenlijke aanpak van Heliomare onderwijs- NOVA College om de aansluiting van VSO naar MBO te onderzoeken, heeft geleid tot inzichten in elkaars mogelijkheden en een beeld hoe te komen tot een betere aansluiting. Voor de aankomende MBO cursist is het van belang om de denkbeelden van onderschatting en overschatting van de verschillende onderwijsinstututen zo dicht mogelijk bij elkaar te laten komen. Dit moet leiden tot een realistische inschatting voor de cursist wat betreft de haalbaarheid van de MBO opleiding, voor zowel de theorie als de praktijk. De nadere precisering van de competenties heeft tot een duidelijk beeld geleid. Tevens is het van belang dat de leerling een compleet en reëel beroepsbeeld heeft, wat door stages en werken met de competenties wordt gevuld.

Het gebruik van competenties

Het gebruiken van competenties geeft inzicht in de vorderingen van de leerlingen. In de onderbouw van Heliomare onderwijs VSO (BL/TL/ HAVO) wordt er gewerkt met leerlijnen en competentielijnen waarin het individuele leerrendement wordt vastgelegd. In de bovenbouw (TL/HAVO) wordt gewerkt met een competentiemeter waarbinnen POV opdrachten van de verschillende vakken en profielen zijn verwerkt. In de bovenbouw BL wordt de methode Dubbelklik gebruikt om de leerlingen voor te bereiden op de gevraagde competenties in het MBO en het toekomstige beroepenveld. Met behulp van de portfoliogesprekken (TL/HAVO) en de eindgesprekken (BL) worden de opbrengsten en behaalde competenties of de ontwikkeling op een competentielijn, geëvalueerd. Alle leerlingen in de bovenbouw hebben een stem in het vaststellen van de aandachtspunten in hun competentieontwikkeling. Verder hebben de leerlingen inbreng in de nieuw gestelde doelen in hun competentieontwikkeling voor een volgende periode. Het objectief meten van de competenties is een ontwikkelpunt. In de onderbouw van Heliomare onderwijs wordt dit als lastig ervaren. Belangrijke elementen bij de objectieve beoordeling zijn: In hoeverre speelt de input van de leerling een rol? In hoeverre speelt de subjectiviteit en wellicht ook willekeur van de afzonderlijke docenten een rol bij de beoordeling van een opdracht?

Het onderzoek onder oud-leerlingen en ambulante begeleiders

De volgende drie competenties worden als sleutel of kerncompetenties door de leerlingen aangegeven aangaande het voldoende kunnen volgen van een MBO opleiding:

Competenties (top 3) die aandacht behoeven;

1. **plannen en organiseren**
2. **studievaardigheden**
3. **samenwerken in groepsopdrachten**

Competenties (top 3) die wel aanwezig zijn volgens de leerlingen:

1. **zelfstandig werken,**
2. **regels en afspraken,**
3. **reflecteren.**

Competenties top drie ambulante begeleiders die aandacht behoeven:

1. **zelfstandig werken,**

- 2. plannen en organiseren,**
- 3. met druk en tegenslag omgaan.**

De vooronderstelling dat de competentie 'zelfstandig werken' onvoldoende aanwezig is, wordt door de leerlingen niet bevestigd. De competentie 'plannen en organiseren' wordt door beide groepen benoemd.

Overige relevante onderwerpen die moeten leiden tot een verbeterde overstap naar het MBO zijn:

- **voorlichting**
- **overdracht informatie**
- **ontwikkeling van het competentiegerichte denken.**

Het werken aan en met competenties

Het POV programma

De huidige invulling van de POV uren wordt in de bovenbouw TL- HAVO teruggebracht naar 1 uur per dag aangezien de vakdocenten tijd tekort komen om leerlingen voor te bereiden op het centraal examen, waardoor het diploma gerichte onderwijs in het gedrang komt.

Daarnaast wordt er in de onderbouw aangegeven dat de spanningsboog van de (meeste) leerlingen te kort is om gedurende 2 lesuren te werken aan de POV opdrachten. Ook hier is besloten om de POV uren te verminderen.

De ervaringen van afgelopen jaren hebben geleid tot aanpassingen in de POV opdrachten en het onderwijsprogramma voor het eindexamen wordt gefaciliteerd uit de vermindering POV uren.

Conclusie: De eerste evaluaties van het project POV laten zien dat de betrokken leerlingen daadwerkelijk ander verdrag zijn gaan vertonen. Het feit dat de leerling eigenaar is van zijn of haar eigen leerproces werkt positief op het competentiegevoel. Daarnaast vinden leerlingen het een uitdaging om met elkaar en met leerlingen uit een andere klas samen te werken tijdens de POV-uren.

De flexibele opzet en de keuzes die leerlingen kunnen maken, gekoppeld aan een goede begeleiding en ondersteuning, bijvoorbeeld via afname van de competentiemeter en hierover met de leerling in gesprek gaan, betekent dat ook meer ruimte ontstaat voor maatwerk: leerlingen verschillen van elkaar en verschillen dus ook in de mate waarin zij nog aan bepaalde competenties moeten werken. Via de POV kunnen zij aan opdrachten werken die voor hen persoonlijk en voor hun transitie naar het vervolgonderwijs belangrijk zijn.

De grote uitdaging is POV-opdrachten te ontwerpen en samen te stellen die leerlingen zowel motiveren, helpen de noodzakelijke competenties te verwerven voor het vervolgonderwijs en tevens effectief voorbereiden op het examen.

Er wordt door docenten een spanning gesignaleerd tussen de tijd die zij in het rooster nodig hebben om de examenstof aan te bieden en de tijd die nodig is om te werken aan de voor het vervolgonderwijs noodzakelijke competenties tijdens POV; LOB; Coaching etc.

De afdeling is nog zoekende naar een juiste mix qua programmering en ingeroosterde tijd. Komend schooljaar is er voor gekozen de ingeroosterde POV tijd van 2 lesuren terug te brengen naar 1 lesuur per dag.

Komend jaar zal een nader punt van onderzoek zijn in hoeverre het terugbrengen van het aantal POV uren toch leidt tot een voldoende voorbereiding op de gevraagde competenties in het MBO.

Het is de vraag in hoeverre het terugbrengen van het aantal POV uren toch zal leiden tot een voldoende voorbereiding van de gevraagde competenties in het MBO?

Het intersectorale programma

De bovenbouw BL werkt met de methode Dubbelklik als invulling van het intersectoraal werken binnen dienstverlening en commercie. Dit wordt als positief ervaren door de docenten en geeft duidelijkheid en structuur aan de leerlingen.

Vernieuwingen in de loopbaanontwikkeling en –begeleiding

De evaluatie suggereert dat er tijdens dit project een sterkere koppeling is ontstaan tussen VSO kerndoelen, portfolio-, transitie- en mentorgesprekken. De koppeling van bovengenoemde elementen moet leiden tot een meer integratieve benadering van LOB.

De leerling staat centraal en is bepalend in zijn/haar keuze. In het keuzeproces gericht op een vervolgopleiding moeten ouders als belangrijke partner worden gezien. Zij zijn echter niet leidend. In het begeleidingsproces wordt ingespeeld en afgestemd op de individuele behoeften van de leerling.

Dit schooljaar (2012-2013) worden in de bovenbouw van Heliomare onderwijs door de mentoren de volgende nieuwe middelen en materialen ingezet tijdens de LOB: rollenspelen gebaseerd op beroepsdilemma's en beroepssimulatie en APS-materialen zoals REALGAME en MSCl. Ook de inzet van digitale materialen zoals Icares (capaciteiten en beroepsinteresseset) is een belangrijke vernieuwing in de decaangesprekken.

De invoering van individuele transitiegesprekken

In het onderzoek blijkt dat de leerlingen de competentie zelfstandig werken als voldoende aanwezig achten, terwijl de ambulante begeleiders dit niet bevestigen. Op het MBO wordt zelfstandigheid al direct verondersteld en geëist. De invoering van de individuele gesprekken moet leiden tot meer zelfverantwoordelijkheid en zelfbewustzijn van jongeren met betrekking tot keuzes die ze maken gericht op schoolloopbaan, arbeid, vrije tijd en wonen. Centraal staan de wijze waarop jongere zich voorbereidt op de toekomst en hoe zijn zelfstandigheid zich ontwikkelt.

Conclusies

Competentie-ontwikkeling is binnen de POV-uren een belangrijk streven, naast het doel individueel maatwerk te bieden voor leerlingen die zich voorbereiden op het examen. In de bovenbouw moeten de SHL lijsten gekoppeld worden aan de competentie-ontwikkeling en zoveel mogelijk geïntegreerd in het examenprogramma. Elke vakdocent kijkt kritisch naar het aanbod en probeert een evenwichtig onderwijsaanbod te realiseren zowel gericht op voorbereiding van examen als voorbereiding op vervolgonderwijs. Hierbij is bij de leerling sturen op zelfregie en eigenaarschap voor het leer- en ontwikkelingsproces tijdens het voeren van competentiegesprekken, de coaching en het ITP van groot belang.

Door het gebruik van de SHL lijsten in de bovenbouw van VMBO BL-TL en HAVO zouden leerlingen van het VSO wellicht meer inzicht kunnen krijgen in de verwachtingen van de opleidingen van het MBO en het toekomstige beroepenveld. De afstemming van Heliomare competenties met de door SHL voorgestelde competentielijst zou kunnen zorgen voor een verbeterde aansluiting. Ook moet het voor beide instanties inzichtelijker worden waaraan de VSO-leerling en aankomend MBO-cursist zal moeten werken.

Het Digitaal portfolio kan zowel bij deze gesprekken als bij de Intake op Mbo een meer prominente plek krijgen waar de leerling heel concreet zijn ontwikkeling zowel voor zich zelf als anderen inzichtelijk kan maken en onderbouwen met concreet bewijs. In de afdeling BL zal er afstemming moeten worden gerealiseerd in de aansluiting van de leerlijnen en competentielijnen van onderbouw naar bovenbouw BL. De volgende vragen kunnen hierbij richtinggevend zijn: Hoe zorgt de afdeling BL voor een continuering in de competentiemeter of lijsten? Welke competenties van de methode Dubbelklik sluiten aan bij de 10 competenties van de onderbouw en zorgen voor een aansluiting bij de SHL competentielijst. Hoe worden hierin de gevraagde kerncompetenties in verwerkt?

Om te zorgen voor continuïteit en het kunnen blijven meten van competenties kan de SHL lijst in combinatie met de methode Dubbelklik toepasbaar worden gemaakt voor de bovenbouw BL. Dit kan worden gerealiseerd door een werkgroep in te stellen binnen de afdeling.

Een mogelijkheid om te komen tot een verbeterde aansluiting naar het MBO is aan te sluiten bij de SHL lijsten in samenwerking met het programma Dubbelklik. Dit zal leiden tot een verbeterde oriëntatie van gevraagde vaardigheden of competenties in het beroepenveld van dienstverlening en commercie.

Om te zorgen voor een objectieve beoordeling van de behaalde competentie wordt als mogelijke oplossing gegeven het verder concretiseren van de gevraagde competenties. Bij samenwerken: overleggen, taakverdeling, ondersteuning medeleerlingen, enzovoort.

Aanbevelingen

- Neem als Heliomare onderwijs een pro- actieve opstelling in door de Pilot onder de aandacht te brengen van de stakeholders van de relevante gemeenten. Er vindt immers een verschuiving in de regievoering plaats van provincie naar de gemeente(n) waar het gaat om bijvoorbeeld het toe leiden naar werk van jongeren met een beperking.

Voor het schooljaar 2012- 2013

Inzicht en acties

- De bevindingen uit het onderzoeksverslag van het project VSO-MBO begin schooljaar 2012-2013 bespreken met de beide bovenbouwkernteams. Het doel is te komen tot analyse, evaluatie en concrete acties en ontwikkelpunten.
- Op basis hiervan formuleert een nieuwe (werk)groep een plan van aanpak. In dat plan zouden de volgende deelonderwerpen een plaats kunnen krijgen:
 - Het curriculum competenties aanscherpen met MBO competenties.
 - De competentiemeter aanpassen naar de doelstellingen van de SHL competenties.
 - De domeinen en de domein overstijgende POV opdrachten nog meer linken aan de MBO competenties (SHL competenties). Er zou meer vanuit de context van het MBO (beroepenveld) gedacht, gewerkt en gereflecteerd kunnen worden. Een voorwaarde hiervoor is lijkt een grotere bekendheid van docenten van het VSO van Heliomare met het MBO onderwijs en het werkveld en de beroepen waar dit voor opleidt. Dit zou kunnen betekenen: docenten van beide opleidingsinstituten meer met elkaar in contact brengen en inzetten op werkbezoeken aan het MBO
 - AB'ers vanuit het MBO in de bovenbouw van TL- Havo binnen halen.
 - De Ambulante Begeleiding meer integreren in de school om samen het curriculum voor potentiële MBO leerlingen op te stellen.
 - AB laten aansluiten bij vergaderingen en middels een bepaalde frequentie deel laten nemen aan de POV lessen als gastdocent.
 - AB'ers rol geven richting de examenleerlingen. (Zij lijken bij uitstek degenen die leerlingen kunnen vertellen hoe de MBO wereld er uit ziet en hoe het er daar aan toegaat. Denk hierbij aan gastdocentschap, trainingen, informeren van leerlingen, meeloop dagen organiseren op MBO).

Intake

- De intake vindt plaats met de mentor of de AB'er. De AB'er is dan al een bekend gezicht voor de leerling (en intaker). AB'er kan zodanig ook een brugfunctie vervullen.
- De AB'er wordt als het ware een trajectbegeleider voor de leerling die juist bij de overstap zorgt voor structuur, herkenbaarheid en de nodige ondersteuning.

- Het portfolio zou nadrukkelijker bij de intake betrokken kunnen worden en met betrekking tot de intake functioneler kunnen worden ingericht. Er is meer informatie in het portfolio aanwezig dan er feitelijk benut wordt bij intake.

De inhoud lijkt minimaal te moeten bestaan uit:

- Het ITP
- Een verslag van capaciteiten
- Een verslag van cijfers van de verschillende vakken
- Een verslag van de competentiemeter
- Een verslag van de stages

Het MBO zou zich in de intakefase meer kunnen baseren op dit soort data van de leerling.

Voor de intake zou de relevante informatie overzichtelijker gepresenteerd kunnen worden. Te denken valt aan een eenduidige relatie met de SHL competenties. Bepaalde items/domeinen in het portfolio moeten zo nodig worden toegelicht door leerling, mentor of AB'er (denk aan beroepsoriëntatie in kader van LOB en profielwerkstuk).

Ondersteuningslijnen

De leerlingen zouden nog meer toegerust kunnen worden voor de toekomst. De begeleiding moet dan nog meer gericht worden op het vervolgtraject. Dit betekent bewust inzetten op 'uitgestelde aandacht', minder frequente contacten, leerling zelf regie laten nemen wanneer hij/zij voor een gesprek langskomt, namelijk als leerling vindt/voelt dat het nodig is, en op het ontwikkelingsproces reflecteren met de leerling.

Beroepsvereisten

- In het kader van de opleiding die de leerling in het MBO gaat volgen: een nog reëler beeld creëren welke competenties/eisen/werkklimaat er worden verwacht in dit type onderwijs en in het toekomstige werkveld.

De leerlingen meer confronteren met de realistische werksituaties, buiten de school, gericht op het (toekomstige) werkveld. Hiervoor inzetten:

- Realgame,
- Sollicitatietrainingen,
- MSCI en
- het integreren van de bijbaantjes van de leerlingen.

Onderzoeken of er scholingsmogelijkheden zijn voor decaan en mentoren om meer (harde) kennis en deskundigheid van beroepen en het werkveld op te bouwen

Literatuur

Bokdam, J., Volker, G. en Grijpstra, D. (2010). *Analyse RMC-effectrapportages 2008-2009. Eindrapport*. Zoetermeer: OC&W.

Bosma, L. (2011). *Programmabeschrijving Transitieprofiel en Transitieplan*. Intern document, Heliomare.

Gemeenschappelijk procesmanagement Competentiegericht beroepsonderwijs (2007a). *Vervolgadvies Op Koers*.

Conceptwet WKVSO + wet WEC (2010) Beschikbaar op <http://www.wetkwaliteitvso.nl>

Ecabo, 2010. Beschikbaar op (<http://www.ecabo.nl/sites/default/files/bcps/2010/bcp-applicatieontwikkelaar-2010.pdf>).

Gemeenschappelijk Procesmanagement Competentiegericht Beroepsonderwijs (2007b).

Heliomare (2011). *Visie VSO Onderwijs Jeugdrevalidatie*. Wijk aan Zee: Heliomare.

Methode Dubbelklik. Beschikbaar op <http://www.dubbelklik.nu/>

Platform intersectoraal VMBO (2006). Intersectoraal ondernemen. Beschikbaar op <http://www.platformvmbointersectoraal.nl>

Procesmanagement Herontwerp MBO (2005). *Domeinen in het MBO: meer ruimte voor regio, leerling en school*.

SHL (2007). *Competentiemodel Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven*. Utrecht: SHL Nederland.

Van Bijsterveldt, J.M. (2008). Regeling intra-en intersectorale programma's voorbereiden middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). CFI. Beschikbaar op wet- en regelgeving <http://www.isvmbo.nl/>

Bijlage 1 Project aanvraag VSO Heliomare Onderwijs- NOVA College MBO

Project AVM – Aansluiting VSO en MBO

Verbetering aansluiting VSO Heliomare Onderwijs en het Nova College (MBO)

Inleiding

Heliomare biedt speciaal onderwijs, ondersteuning en revalidatie aan kinderen en jongeren met een lichamelijke, verstandelijke of meervoudige beperking in de leeftijd van vier tot twintig jaar (Cluster 3 onderwijs). Ook wordt onderwijs geboden aan jongeren met een chronische ziekte, somatische aandoening of langdurig ziekte. Dit onderwijs wordt vanuit de wet- en regelgeving gedefinieerd als cluster 3 onderwijs. In het diplomagerichte deel van het voortgezet speciaal onderwijs van Heliomare wordt tevens onderwijs geboden aan jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum. Zij vallen formeel onder het cluster 4 onderwijs.

De termen 'speciaal onderwijs' en 'voortgezet speciaal onderwijs' geven een verdeling aan in leeftijd van de leerlingen. We spreken van Speciaal Onderwijs (SO) wanneer het gaat om onderwijs aan kinderen in de leeftijd van 3 tot 12 à 13 jaar. Jongeren in de leeftijd vanaf 13/14 tot 20 jaar bezoeken het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO). Het VSO bestaat uit VMBO, HAVO en praktijkonderwijs. In dit project richten we ons op leerlingen in het VSO die een VMBO of Havo diploma kunnen behalen. De conceptwet Kwaliteit VSO verplicht scholen voor VSO hun onderwijs in te richten op basis van het toekomstperspectief van hun leerlingen, te weten: vervolgonderwijs, loonvormende arbeid en dagbesteding. In dit project beperken wij ons dus tot het uitstroomprofiel 'vervolgonderwijs'. Voor dit uitstroomprofiel gelden de bestaande kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Voor de bovenbouw van het uitstroomprofiel vervolgonderwijs gelden de examenprogramma's van het voortgezet onderwijs. Deze opleidingen duren bij Heliomare één jaar langer dan vergelijkbare opleidingen binnen het reguliere onderwijs, omdat de betrokken leerlingen vanwege hun beperking en de soms daaraan gekoppelde therapieën, vaak meer tijd nodig hebben hun opleiding af te ronden.

In 2011 heeft de VSO afdeling van Heliomare haar visie voor de toekomst geformuleerd (Heliomare, 2011). De vraag van de individuele leerling en zijn/haar ouders zijn het vertrekpunt. In dialoog wordt vanuit de driehoek school – leerling – ouders/verzorgers afgestemd op de wederzijdse mogelijkheden, wensen en verwachtingen.

Probleemstelling

Leerlingen die bij Heliomare geslaagd zijn met een VMBO of Havo diploma voldoen formeel aan de toelatingseisen van het Middelbaar BeroepsOnderwijs (MBO). In de afgelopen jaren blijkt dat een aantal van deze leerlingen soms al tijdens de intakeprocedure door het MBO worden afgewezen of, na te zijn toegelaten, op een bepaald moment (moeten) stoppen met de opleiding, omdat zij niet (kunnen) voldoen aan de vereiste competenties. Het lijkt hier te gaan om competenties die verbonden zijn met het sociaal-emotioneel functioneren, het kunnen samenwerken, het zelfstandig kunnen plannen en organiseren en het kunnen presenteren van zichzelf en hun werk.

Het lijkt er ook op dat het verwerven van dit soort competenties soms afhankelijk is van, of samenhangt met de beperking of stoornis van de betreffende leerling. Het niet-beheersen van deze competenties op een bepaald, gewenst niveau kan ook betekenen dat een leerling (gedwongen) instroomt in een opleiding die niet of minder aansluit bij de eigen cognitieve mogelijkheden, met alle risico's wat betreft motivatie, onderpresteren en vroegtijdig stoppen met de opleiding.

Uit onze cijfers blijkt dat ongeveer 40% van de Heliomare leerlingen met een VMBO of Havo diploma of niet toegelaten worden tot het MBO of het MBO onderwijs voortijdig en dus zonder diploma verlaten. Voor deze leerlingen is het van belang dat Heliomare de voorbereiding op en de aansluiting met het MBO verbetert.

Om dit te realiseren lijkt het noodzakelijk de samenwerking met het MBO verder te verbeteren. Dit betekent:

- meer zicht krijgen op de competenties die in het MBO onderwijs sleutelcompetenties zijn en waarvan de verwerving door Heliomare leerlingen soms problemen oplevert, bijvoorbeeld wegens hun beperking;
- de ontwikkeling van een onderwijsprogramma en onderwijsactiviteiten, die het verwerven van juist deze competenties faciliteert en stimuleert;
- een vorm van begeleiding en ondersteuning ontwikkelen waarin leerlingen uitgedaagd worden aan deze competenties te werken, te reflecteren op de mate waarin zij zich deze competenties hebben eigen gemaakt en hierop feedback te ontvangen van mentoren en begeleiders;
- via 'proeven van bekwaamheid' Heliomare leerlingen een portfolio laten opbouwen die als representatie van hun verworven competenties ingezet kan worden bij de intake voor het MBO.

Voor het project zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

- G. Het gezamenlijk opstellen van het competentieprofiel voor het opleidingsdomein Techniek en Informatica³
- H. Het ontwikkelen van een onderwijsprogramma en ondersteunende activiteiten voor het verwerven en toetsen van deze competenties.
- I. Het uitvoeren van een onderwijsprogramma en ondersteunende activiteiten voor het verwerven en toetsen van deze competenties.
- J. Het opnemen van de prestaties van de leerlingen en de daarmee verworven competenties in een portfolio op memory-stick.
- K. Het toepassen (implementeren) van het portfolio bij de intake voor het schooljaar 2012-2013.

Het vernieuwende van dit project heeft te maken met een heroriëntatie op het onderwijsprogramma, waardoor de examengerichte opleiding, die zich primair richtte op het behalen van de eindkwalificaties met daaraan gekoppeld een erkend diploma, betekenisvol verrijkt wordt met onderdelen en activiteiten, die de leerling in staat stellen intensief te werken aan competenties die binnen het MBO belangrijk zijn om succesvol een opleiding af te ronden. Met een deel van deze competenties lijken Heliomare leerlingen, bijvoorbeeld wegens de beperking, toch wat meer moeite te hebben die onder de knie te krijgen.

³ Een domein is een groep van opleidingskwalificaties die zowel wat betreft inhoud als werkveld veel verwantschap hebben. Techniek en Technologie: alle techniekopleidingen inclusief scheepsbouw, ambachten, proces- en laboratoriumtechnologie en ICT (Procesmanagement Herontwerp MBO, 2005)

De ontwikkelingen die nu met ondersteuning van de provincie Noord Holland worden ontwikkeld, passen binnen een traject van onderwijsvernieuwing binnen het VMBO en Havo onderwijs van Heliomare waarmee in 2009 is begonnen. Ook na afronding van dit project zullen de teams doorgaan met innovatie en versterking van het onderwijs. Hierdoor is het project ingebed in actuele ontwikkelingen en maakt het onderdeel uit van de planmatige, gestructureerde en duurzame vernieuwing van het voortgezet onderwijs binnen Heliomare. Deze ontwikkelingen passen ook binnen de ambities van Heliomare een KindJeugdCentrum (KJC) vorm te geven, waarin onderwijs en revalidatie interdisciplinair samenwerken (Heliomare, 2011).

Bijlage2 Analyse meesterstukken

Naam	Thema	Conclusies	Aanbevelingen
Geke van Boven 2009	Competent van A naar B	Competentiegericht onderwijs: • PrO werkbare vorm gevonden • BL en TL wensen nog veel verbeteringen	Belangrijke competenties: • Zelfstandig werken • Samenwerken • Met/in grote groepen kunnen werken Belangrijke aanvulling: • Een onderwijskundig rapport (= portfolio)
Annet Jutjens 2010	De ambulant begeleider in het MBO op weg naar Passend onderwijs	• Grotere rol AB-er bij intakeprocedure • Ondersteuning uitbreiding deskundigheid van het MBO • Kennisoverdracht en vroegsignalering • Belastbaarheidsonderzoek en beroepskeuzetesten • Sollicitatie-assertiviteitstrainingen	Meer inzet van AB-er
Eva van der Sluis 2008	Optimaliseren begeleiding van LGF- leerlingen in het MBO'	MBO mist kennis over ziektebeelden van leerlingen LGF.	Kennisoverdracht in het MBO en leerwerkbedrijven over ziektebeelden en beperkingen van LGF leerlingen in de vorm van trainingen en workshops met het accent op oplossingsgericht coachen en samenwerkend leren en een begeleiding die gericht is op de vraag van de klant.
Leks Eppink 2011	Succesfactoren in de overgang van school naar werk	Ziekte, aandoening is niet de belangrijkste voorspeller voor arbeidsparticipatie.	Relevante succesfactoren: • Motivatiedoorzettingsvermogen • Werkhouding, • Omgang met anderen • Samenwerking • Verhoging van zelfvertrouwen • Ontwikkelingsgerichte gespreksvoering

			• Inzet AB-er
Rik Lips 2011	Zelfredzaamheid: denken doen durven.	Zelfredzaamheid: vragen durven/kunnen stellen Goede communicatie Kennis van de opleidingen waar de leerling terecht kan Afstemming verwachting leerling docent t.a.v. de opleiding	Suggesties hebben betrekking op de intake van het VSO, maar bevatten punten voor de overgang vso-mbo.
Brenda Roepert 2009	Met bagage in de stage.	Uitval van vooral een groep deelnemers met LGF zichtbaar met een autismespectrum-stoornis. Niveau 2. Privé-omstandigheden of een verkeerde beroepskeuze maken worden als algemene redenen genoemd om de opleiding te verlaten. Het tekort aan stageplaatsen voor alle deelnemers. Opvallend, dat de redenen voor uitval vooral bij leerlingen zelf wordt neergelegd. Er wordt beroep gedaan op zelfstandigheid, kunnen plannen en initiatief nemen.	• Leerling: Plan van aanpak m.b.t. de stage een aantal maanden vooraf aan de start gezamenlijk opstellen (met mentor en AB-er). Daarin wordt de wijze van informeren aan de BPV-plaats (wanneer en door wie) en de individuele behoefte van de begeleiding opgenomen. • BPV plaats van te voren informeren • Kortom het geheel begeleidingsnetwerk vroegtijdig informeren activeren
Jamil Beroud 2009	Onderwijs en overdracht.	De overgang van vso naar mbo op de competenties zelfstandigheid, eigen tempo en initiatief is te groot. Leerlingen zijn gewend aan kleine groepen en klassikaal onderwijs.	Maak een lijst met vaardigheden e opdrachten waaraan leerlingen kunnen werken. Kijk op elkaars afdelingen (vso en mbo) en leer van elkaar Beide scholen zorgen ervoor dat de gewenste proefperiode goed uitgewerkt wordt Geef de ambulant begeleider daarbij een rol Doe een persoonlijke overdracht De loopbaanadviseur moet meer betrokken worden en zich meer profileren bij de overdracht

VRAGENLIJST PORTFOLIOGESPREK

Naam	
Naam mentor	
Klas	
Datum	

VOORBEREIDING PORTFOLIOGESPREK:

In de vertraagde week moet iedereen een portfoliogesprek voeren met zijn/haar mentor. Tijdens dit gesprek laat je zien wat je allemaal gedaan en geleerd hebt in de afgelopen periode. Dit laat je zien door je gemaakte prestaties en onderzoeksvragen, dit zijn je bewijzen.

Om je te helpen bij de voorbereiding van dit gesprek moet je deze vragenlijst invullen en inleveren voor je portfoliogesprek.

De vragen van deel 1 bestaan uit 4 onderdelen:

1A: Overzicht (wat heb je gedaan in de afgelopen periode).

1B: Organisatie (is je map op orde).

1C: Prestaties en Onderzoeksvragen: de leerstof (is de leerstof moeilijk of makkelijk).

1D: Prestaties en Onderzoeksvragen: algemeen (werk je netjes, heb je veel hulp

nodig, gaat de samenwerking goed, enzovoorts).

Graag dit formulier dubbelzijdig printen. Is beter voor het milieu!

Deel I

Vragen	Antwoord
1A: Overzicht	
Welke prestatie(s) van Mens en Maatschappij heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers plus titel op)	
Welke prestatie(s) van Mens en Gezondheid heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers plus titel op)	
Welke prestatie(s) van Mens en Natuur heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers plus titel op)	
Welke prestatie(s) van Kunst en Cultuur heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers plus titel op)	
Welke prestatie(s) van Communicatie heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers plus titel op)	
Welke Da Vinci vragen heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers + titel op)	
Welke Einstein vragen heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers + titel op)	
Welke Florence Nightingale vragen heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers + titel op)	
Welke Multatuli vragen heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers + titel op)	
Welke Shakespeare vragen heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers + titel op)	
Welke Darwin vragen heb je af laten tekenen? (schrijf de nummers + titel op)	

1B: Organisatie	
Heb je alle begeleidingsformulieren laten aftekenen? Anders nog doen!	Ja / Nee
Zitten de begeleidingsformulieren van de prestaties en de onderzoeksvragen in je map?	Ja / Nee
Controleer of de prestaties en de onderzoeksvragen bij de juiste domeinen zijn ingedeeld.	Ja / Nee
Zitten alle bewijzen in jouw map? Denk bijvoorbeeld aan vragenformulieren of foto's van werkstukken.	Ja / Nee
1C: Prestaties en Onderzoeksvragen: de leerstof	
Welke prestaties vond je makkelijk om te doen? (schrijf de titel + nummers op)	
Welke prestaties vond je moeilijk om te doen? (schrijf de titel + nummers op)	
Welke onderzoeksvragen gingen er goed? (schrijf de titel + nummers op)	
Welke onderzoeksvragen vond je moeilijk? (schrijf de titel + nummers op)	
Wat heb je deze periode geleerd? Geef minstens 2 voorbeelden.	Voorbeeld 1: ----- Voorbeeld 2:
Hoe kan ik wat ik moeilijk vind de volgende keer beter doen? Geef minstens 2 voorbeelden.	Voorbeeld 1: ----- Voorbeeld 2:

--	--

1D: Prestaties en Onderzoeksvragen: algemeen	
Ik begrijp de opdracht.	Ja / soms / nee
Ik kan zelfstandig aan het werk (planning).	Ja / soms / nee
Als ik niet meer weet wat ik moet doen dan vraag ik om hulp.	Ja / soms / nee
Ik weet welke spullen/ middelen ik nodig heb tijdens de pov- uren en waar ik dat kan vinden.	Ja / soms / nee
Mijn werkplek is overzichtelijk en na afloop ruim ik alles naar behoren op in mijn werkmap.	Ja / soms / nee
Als ik moet samenwerken tijdens een prestatie gaat mij dat goed af.	Ja / soms / nee
Ik ben op de hoogte van de regels en afspraken op school en ik houd mij hieraan.	Ja / soms / nee
Ik kan rekening met anderen houden tijdens de pov- uren.	Ja / soms / nee

Deel 2

Door bovenstaande vragen kun je nu ongeveer aangeven aan welke leer- en ontwikkelingslijnen je hebt gewerkt. Zet een kruisje bij ja of nee (deel 2).
(In je competentie- en leerlijnen boek ga je met je coach aangeven op de leer- en ontwikkelingslijn waar je denkt te staan. Dit doe je tijdens het portfoliogesprek.)

		ja	nee
1	Plannen & Organiseren		
2	Studievaardigheden		
3	Zelfstandig werken		
4	Samenwerken		
5	Communiceren		
6	Omgaan met informatiebronnen- en middelen		
7	Omgaan met regels en afspraken		
8	Respectvol omgaan met anderen		
9	Omgaan met emoties van jezelf en anderen		
10	Zelfkennis (kunnen reflecteren op jezelf en anderen)		
11	Ontwikkeling en indeling van mijn omgeving		
12	Mijn lichaam...		
13	Bewegen en sport		
14	Wiskunde		
15	Onderzoek		
16	Ik en de omgeving		
17	Kijk op de geschiedenis		
18	Kijk op de wereld		
19	Kunst: kennis en ontwikkelingen		
20	Kunst maken en beleven		
21	Nederlands		

22	Engels		
23	Frans		
Vragen		Antwoord	
Aan welke competentie- en leerlijn ga je de komende periode werken? Kies er minimaal 3 uit. Schrijf het domein, de nummers en titel op.			
Welke afspraken wil je maken voor de komende periode?			
Heb je nog tips of opmerkingen?			

Tijdens het portfoliogesprek maak je aantekeningen.

Je maakt van het portfolio gesprek een goed en duidelijk verslag, dat je zo spoedig mogelijk na het gesprek inlevert bij je coach.

Hiervoor kan je gebruik maken van het stappenplan op de volgende bladzijde.

Stappenplan verslag portfoliogesprek.

Van je portfoliogesprek moet je een verslag maken. Je hebt tijdens het gesprek aantekeningen gemaakt, die helpen je dit verslag te schrijven. Je levert dit verslag in bij je mentor. Je moet dit verslag op de computer uitwerken. (lettertype arial 12)

In het verslag dienen de volgende onderwerpen te staan;

Je begint met;

1. Je naam
2. Je klas
3. De datum van het portfoliogesprek.
4. De naam van je mentor.

Daarna over het gesprek;

5. Over welke onderzoeksvragen/prestaties hebben jullie gesproken?

Vond je die moeilijk of makkelijk en waarom.

6. Welke leerlijnen hebben jullie besproken?

Waarom juist deze leerlijnen?

7. Waar sta je op iedere leerlijn? (3 leerlijnen noemen)

Waren jullie het eens? Waarom wel/niet?

8. Welke leer/competentielijnen ga je de komende periode verder ontwikkelen?

9. Welke afspraken zijn er verder gemaakt? *(zie laatste blad portfoliovragenlijst)*

10. Heb je nog tips of opmerkingen besproken? *(zie laatste blad portfoliovragenlijst)*

11. Geef een voorbeeld van wat je hebt geleerd tijdens de POV-uren. Geef bewijzen door middel van de prestaties/onderzoeksvragen die je hebt gedaan.

Nienke Oosting is ambulante begeleider bij de stichting Helioskoop voor het MBO. Zij heeft haar Masters of Arts behaald aan Roehampton University Londen. Zij is lid van de kenniskring van het lectoraat 'Interdisciplinair werken in de context van onderwijs en zorg' en doet praktijkgericht onderzoek naar de verbetering van de positie van leerlingen met een beperking in het regulier voortgezet- en middelbaar beroepsonderwijs.

Chris van Ommeren is gz.-psycholoog en als docent verbonden aan het Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg in Tilburg. Zijn aandachtsgebied is vooral de zorgstructuur in het voortgezet onderwijs en MBO. Hij is lid van de kenniskring van het lectoraat 'Interdisciplinair werken in de context van onderwijs en zorg' en doet praktijkgericht onderzoek naar de verbetering van de positie van leerlingen met een beperking in het regulier voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Daarnaast is hij voorzitter van een Permanente Commissie Leerlingzorg (PCL) in het voortgezet onderwijs en gedragskundige in de Commissie van Indicatiestelling (CVI) van het cluster 3 en 4 onderwijs.

Hans Schuman is lector bij Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg in Tilburg en heeft als onderzoeksopdracht 'Interdisciplinair werken in de context van onderwijs en zorg', met als speciale aandachtgebieden levensloop- en loopbaanbegeleiding, transitie en moeilijk interpreteerbaar gedrag bij leerlingen met een ernstige verstandelijke beperking.